vijesti

Kratka politicka i kulturna povijest Bosne i Hercegovine

Nakladnik: Hrvatski informativni centar
Za nakladnika: Ante Beljo
Autor i urednik: Dr. sc. Dragutin Pavlicevic
Graficki urednik: Gorana Benic-Hudjin
Tisak:
Naklada:
ISBN

IMPRESUM

Naslovnica: Lik Hrvoja Vukcica Hrvatinica, bosanskog vojvode i splitskog hercega (iz Hrvojeva misala s pocetka 15. st.); Grbovi s lijeva na desno: grb vladalacke obitelji Kotromanica, grb Bosne i Hercegovine u Austro-Ugarskoj (do 1918.), grb NR i SR Bosne i Hercegovine (od 1945.-1990.), grb Herceg Bosne (od 1992.)

SADRZAJ

---

vijesti

Kratka politicka i kulturna povijest Bosne i Hercegovine

SADRZAJ

IMPRESUM

NAKLADNIK: Hrvatski informativni centar
ZA NAKLADNIKA: Ante Beljo
AUTOR I UREDNIK: Dr. sc. Dragutin Pavlicevic
RECENZENTI: Dr. sc. Agneza Szabo i Dr. sc. Ivan Cizmic
LEKTOR: Diana Simurina-Soufek
GRAFICKI UREDNIK: Gorana Benic-Hudjin
UNOS TEKSTA: Ivana Kunovic
POVIJESNI ZEMLJOVIDI: autor i Oleg Graljuk
TISAK:

grb kraljevske obitelji Tvrtkovica (do 1463.);
stari grb Bosne (iz Fojnickog grbovnika);
Herceski grb Stjepana Kosace (1405.-1466.)
Grb Hercegovine iz Stemmatographiae llyricanae, Liber primvus, Pavla Rittera Vitezovica, Zagreb 1702.

Povratak na sadrzaj

Vijesti | Audio | Dom i svijet | Turizam | HIC TV | Oglasnik | Knjige | Hrvati izvan domovine | Linkovi | Marketing | O nama

Kratka politicka i kulturna povijest Bosne i Hercegovine

PREDGOVOR

Od 1992. kad je Bosna i Hercegovina priznata za samostalnu drzavu, jednu od onih koje su nastale na podrucju Jugoslavije, one druge po redu, a poglavito otkad je znatan dio bosanskohercegovackih Srba, potpomognut Jugoslavenskom armijom i velikosrpskim dobrovoljcima, izvrsio agresiju na tu novu drzavu, ona je postala poznata u europskim i svjetskim razmjerima. Gotova da se ponovilo ono sto se zbivalo s tim najudaljenijim osmanlijskom pokrajinama od pocetka bosansko-hercegovackog ustanka 1875. i izbijanja istocne krize koja je zavrsila 1878. kongresom velesila u Berlinu i austrougarskom okupacijom. Naime, tada se sjatilo oko Bosne i nahrupilo u nju na tisuce novinara, putopisaca, uhoda, politicara, dobrovoljaca, vojnika, diplomata i avanturista koji su iza sebe ostavili mnostvo izvjestaja, clanaka, knjiga, rukopisa i dr. pisanog i slikovnog tvoriva.
I sve se to ponovilo, ali u mnogo vecoj mjeri, sa suvremenom medijskom, spijunskom i ratnom tehnikom od srpskog napada na hrvatsko selo Ravno u Hercegovini 1992. do opsade Sarajeva, blokade Bihaca, pokolja u Srebrenici 1995. i mirovnih sporazuma u Washingtonu i Daytonu 1995., koji toj nesretnoj zemlji, na troje rastavljenoj, nisu donijeli nista osim prisilnog mira, protektorata nesloznih velevlasti i haskog tribunala koji poput osmalijskog kadije i tuzi i sudi malim nacijama u ime velikih, i sto manji i nezasticeniji narod - to mu slijede vece sankcije.
O Bosni i Hercegovini objavljeno je u posljednjih nekoliko godina vise knjiga, snimljeno na tisuce radio i televizijskih emisija, ali sve to skupa nije rijesilo tamosnji nacionalni, vjerski i geopoliticki cvor, a malena je mogucnost da ce se bilo sto promijeniti i u iduce tri postdejtonske godine. Svaki od tri tamosnja naroda ima svoje cinjenice, svoje nazore i svoje istine. U svemu tome najlosije je prosao hrvatski narod. Imao je najvece prosjecne gubitke i zrtve u ratu, najvise prognanika, najmanje povratnika, dobio najmanje pomoci od medjunarodne zajednice, najbrojnije je zastupljen na medjunarodnom sudu u Haagu, a za zlocine nad njima nije gotovo nitko procesuiran, kako u Bosni i Hercegovini, tako i u Hrvatskoj. Treba dodati da su Hrvati najstariji autohtoni narod i vjerska, katolicka zajednica u Bosni i Hercegovini, a bas je taj, hrvatski

narod, ponajvise sudjelovao u prosvjeti, kulturi i umjetnosti te zemlje. Buduci se u tisku, kako u politickoj publicistici, tako i u udzbenicima, pa i znanstvenim radovima koji izlaze na podrucju Republike Srpske te na bosnjacko-muslimanskoj strani minimalizira, krivotvori ili negira udio hrvatskog naroda u povijesti i kulturi Bosne i Hercegovine, zeljeli smo u jednoj kracoj, informativnoj publikaciji s desetak povijesnih zemljovida dati pregled proslosti i kulturnih dostignuca Bosne i Hercegovine uopce. To smo isto ucinili i s povijescu i kulturom Republike Hrvatske, a nadamo se kako cemo uskoro moci objaviti zajednicku knjigu o obje te drzave koje povezuje cesta zajednicka proslost, etnicka, jezicna i kulturna srodnost. Naime, podrucja danasnje Hrvatske, te Bosne i Hercegovine cine jednu geopoliticku cjelinu, obje su okrenute Jadranskom moru, Posavini, Podunavlju i srednjoj Europi, a gospodarski se i prometno dopunjuju.
Nastojat cemo sve tri publikacije prevesti i na druge jezike kako bi bile dostupne hrvatskoj i bosansko-hercegovackoj dijaspori, ali i politicarima i diplomatima koji su vecinu informacija dosada primali pa i prihvacali s bosnjacke ili srpske strane. Tek kad se spoznaju povijesni procesi, etnicki i vjerski problemi, te kulturni razvoj, moci ce se objektivnije suditi sadasnjost i moguca politicka rjesenja u buducnosti Bosne i Hercegovine.

Pisac

Povratak na sadrzaj

Kratka politicka i kulturna povijest Bosne i Hercegovine

I. OPCI PODATCI

1. Polozaj

Bosna i Hercegovina (dalje skraceno BiH), od *1992.* je samostalna i *medjunarodno priznata drzava triju naroda:* Hrvata, Muslimana i Srba. Lezi na sjeverozapadu Balkanskog poluotoka. Granici na sjeveru, zapadu i djelomice na jugu s Republikom *Hrvatskom*, na jugoistoku s *Crnom Gorom*, na istoku sa *Srbijom* (obje u sastavu Savezne Republike Jugoslavije). *Granice BiH s Republikom Hrvatskom su posljedica osmanlijskih osvajanja* u 15. i 16. st. Prirodne granice idu uz rijeke: Savu, Unu, Glinu i Koranu te uz planine poput Pljesivice, Dinare, Orjena. Za postojanja Rimskog Carstva pripalo je ovo podrucje provinciji *Dalmaciji*, a sjeverni rub *Panoniji*. Kad je Carstvo bilo podijeljeno 395. g. pripao je sadasnji prostor BiH *zapadnom dijelu Carstva,* a od 6. st. drze ga s prekidima Bizantinci do 1180. godine.
S obzirom da je *rijeka Drina* (koja danas cini granicu prema Srbiji) bila *stoljecima granica Zapadnog i Istocnog Rimskog Carstva,* zatim *bizantsko-grkoistocnog i rimokatolickog svijeta*, dakle *dviju najpoznatijih europskih kultura i civilizacija,* mozemo zakljuciti da je i *danasnja BiH pripadala i gravitirala europskom Zapadu.* Tako je bilo sve do osmanlijskih osvajanja u 15. i 16. st. kad traje *islamsko-azijska agresija* i s njom *nametnuta civilizacija.*
Vec i povrsan pogled na zemljovid pokazuje da *BiH s Hrvatskom cine jednu zaokruzenu geopoliticku cjelinu*, da doline svih njenih rijeka vode prema sjevernoj i juznoj Hrvatskoj, da svi trgovacki putevi teze prema Hrvatskoj: jadranskoj obali i lukama, poglavito onaj uz djelomice plovnu rijeku Neretvu.

2. Ime

Nova drzava je kao i u doba Austro-Ugarske, te druge Jugoslavije zadrzala svoje *dvojno ime*: *Bosna i Hercegovina* (BiH). Vecina rijeka nosi imena jos iz rimskog razdoblja ili iz razdoblja doseljenja Slavena, odnosno Hrvata. Po jednoj od njih - *Bosni* - koja je u sredistu zemlje i u cijem je gornjem porijecju - *Vrhbosni* - nastala i formirala se *prvotna bosanska drzavica* dobila je danasnje ime - *Bosna*. To je kontinentalni dio zemlje koju od *Hercegovine*, koja je okrenuta vise prema

Jadranskom moru, dijeli *vijenac visokih planina*. Naziv zemlje Bosne zapisao je prvi put u 10. st. bizantski car Konstantin Porfirogenet, a naziv *Hercegovine* ili *hercegove zemlje* nastao je u 15. st. Od dolaska Hrvata u te krajeve nazivalo se to podrucje *Humskom zemljom* ili *Humom*.
U 11. i 12. st. *Bosnom* se smatrala samo danasnja *sredisnja Bosna od Sarajeva do Travnika*. U 13. i 14. st. ona se sirila na okolne oblasti koje su uglavnom pripadale hrvatskoj i manje srpskoj drzavi. *Od pada pod osmanlijsku vlast 1463.* Bosna je posebna *upravna jedinica Osmanlijskog Carstva* koja se siri prema sjeverozapadu i to iskljucivo na stetu Hrvatske (Slavonije i Dalmacije). Do poraza osmanlijske, a po sastavu nasilno islamizirane, pretezito bosanske vojske pod Siskom 1593. okupirana su *hrvatska povijesna podrucja* izmedju *rijeka Ukrine i Kupe* s gradovima kao sto su *Jajce, Bihac* (gdje su zasjedali hrvatski sabori), *Cazin* (gdje je bilo sjediste kninske biskupije) pa velik dio Slavonije, Like, unutrasnja Dalmacija s *Kninom* i drugo. Podrucje izmedju *Vrbasa i Une* koje je pripadalo *zagrebackoj biskupiji* nazivali s jos u 19. st. *Turskom Hrvatskom* i na njega je u okviru rjesavanja istocnog pitanja *Hrvatska* polagala *povijesna* (virtualna) *prava*.
Od 12. do sredine 15. st. *Bosna je priznavala vrhovnu vlast hrvatskih ili ugarskih kraljeva*, koji su nosili i titulu *“rex-Ramae”* (kraljevi Rame, tj. Bosne).

3. Teritorij i pucanstvo

Danasnja BiH kao drzava zaprema 51.129 km2. Na tome prostoru je prema popisu pucanstva iz 1991. zivjelo 4,365.000 ljudi. Islamiziranih *muhamedanaca* koji su se od 1971. nazivali *Muslimanima*, a od 1993./4. i *Bosnjacima*, odnosno *Bosnjacima-Muslimanima*, bilo je 43,7 posto. Zatim su dolazili bivsi Vlasi koji su potkraj 19. st. postali *Srbi* s 31,4 i *Hrvati - katolici* s 17,3 posto. Ovdje zive nacionalne manjine: Nijemci, Austrijanci, Cesi, Poljaci, Ukrajinci i Slovenci koji su se naselili za postojanja Austro-Ugarske do 1918., te Crnogorci, Albanci i drugi koji su dosli za postojanja obiju Jugoslavija. Posebnu skupinu cine *Zidovi - Sefardi* koji su prognani iz Spanjolske i Portugala, a Osmanlijska Carevina ih je naselila u 16. st. u Bosnu, poglavito kao trgovce i obrtnike u *Sarajevu* i drugim gradovima. Tu zivi i romska manjina. Najstarije, autohtono pucanstvo danasnje BiH cine Hrvati - katolici i veci dio Muslimana - Bosnjaka koji su potomci istog slavenskog zivlja sto je u pocetku 7. st. naselilo zapadni dio Balkanskog poluotoka, te im je i etnogeneza nedvojbeno zajednicka. Doseljenici uskoro poprimaju krscanstvo i u pocetku 9. st. ustrojavaju *hrvatsku drzavu*, s dinastijom *Trpimirovica*. Tek u 13. st. nastaje i *bosanska banovina* s dinastijom *Kotromanica*. Ta bosanska drzavica nastajala je postupno *odvajanjem od Hrvatske*. Tako se i njihova *Crkva bosanska* pomalo odvajala od maticne *Katolicke crkve*. Po dolasku Osmanlija u 15. st. islam su prihvatili pristase Crkve bosanske, ali i dio Hrvata - katolika. Najveci dio danasnjih Srba su potomci *neslavenskog, stocarskog zivlja* poznatog pod imenom *Vlasi*, koji su u osmanlijskim prodorima naseljavani u 15. i 16. st. po Srbiji, Bosni, Hercegovini, Dalmaciji, a otuda kao turski pomocni odredi upadaju duboko u hrvatski prostor i postaju djelatni sudionici stalnih pljackaskih ratova na podrucju juzne i sjeverne Hrvatske. Buduci su *Vlasi* bili pretezito *grkoistocne konfesije* koja je 1920. nazvana *srpsko-pravoslavnom crkvom*, oni tijekom 19. i 20. st. *primaju srpsko ime* i uklapaju se u srpsku naciju, ali ih narod i dalje naziva Vlasi ili pravoslavci.
Moderna nacionalna svijest kod katolickog, a uskoro i kod islamiziranog pucanstva u BiH pocela se oblikovati potkraj 19. st. Pod utjecajem nacionalnog preporoda u Hrvatskoj i djelovanja katolickog svecenstva, poglavito franjevaca, *bosanski i hercegovacki katolici prihvacaju hrvatstvo kao nacionalnu odrednicu*. Samostalna srpska drzava,

grkoistocna crkva pa i razvoj njihova gradjanstva, posebice trgovaca, ubrzavaju proces *pretvaranja Vlaha u Srbe*. U pocetku 20. st. oni su se izborili za svoju *crkveno - skolsku autonomiju*, a *islamizirano pucanstvo za slicnu autonomiju* koju su nazivali *vakufskom*. Nacionalno osvjescivanje kod Vlaha - pravoslavaca teklo je ubrzano, kod katolika mnogo sporije, a kod muhamedanaca taj proces traje vec stotinu godina uz velika kolebanja u pronalazenju nacionalnog imena i identiteta. Npr. u pocetku 20. st. vecina se *muslimanske inteligencije* koji su se ranije nazivali i muhamedancima, opredjeljuje *nacionalno kao Hrvati*, u parlamentu prve Jugoslavije (tada Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca) su se od 24 zastupnika cak 23 upisala kao Hrvati.

Tijekom II. svjetskog rata znatan broj muslimana podrzavao je u pocetku Nezavisnu Drzavu Hrvatsku, a poslije rata od 1945. inzistira se na izjasnjavanju muslimana *poglavito za Srbe*, manje za Hrvate. *Muslimani se* tome *protive* i uz BiH kao jednu od republika zahtijevaju i *posebnu naciju*. To je prihvatio Centralni komitet Komunisticke partije Jugoslavije s Titom na celu i od sedamdesetih godina 20. st. dopustalo se i *upisivanje Muslimana kao nacije* (1971.). Politicki se tada agitiralo za *nadnacionalno jugoslavenstvo*, a BiH su posebno isticane kao "*Jugoslavija u malom*".

Agresija Srbije i Crne Gore, kao i unutarnja pobuna vecine Srba u Hrvatskoj i BiH, te pomoc koju im je pruzala dobro naoruzana Jugoslavenska armija u ratu 1991.-1995. u Hrvatskoj i BiH bitno su *promijenile nacionalnu strukturu* i raspored tih triju konstitutivnih naroda koju su dotada usporedjivali s tigrovom kozom. *Srbi* su se sve vise kretali prema *istoku i sjeveru*, *Hrvati prema zapadu,* tj. svaki prema svojim maticnim drzavama, a *Muslimani su se koncentrirali u sredisnjoj Bosni, oko Sarajeva, Zenice, Tuzle*, te na *sjeverozapadu, u Bosanskoj krajini* (oko Bihaca). Primirje, prekid rata i *Sporazum u Daytonu 1995.* samo su privremeno zamrznuli posljednje crte bojista. *Bosnjaci i Hrvati* kao buduca federacija i konfederacija s Republikom Hrvatskom *zadrzali su srednje i zapadne dijelove BiH*, osim Banja Luke i okolice, dijela Posavine od Une do Bosne i dijela istocne Hercegovine, koju drze pobunjeni Srbi.

Povratak na sadrzaj

Kratka politicka i kulturna povijest Bosne i Hercegovine

II. OD POSTANKA “ZEMLJICE BOSNE” U 10. ST. DO KRALJEVINE BOSNE IZ 14. STOLJECA

1. Pretpovijesno i anticko doba

BiH su pretezito *gorovita zemlja*, ali postoje brojne rijecne doline i plodna *rijecna i krska polja* poput Sarajevskog, Lijevca, Livanjskog, Duvanjskog, Glamockog, Popovog polja i dr. Planine obiluju *sumama i socnim pasnjacima*, raznim *rudama*, poglavito zeljezom, ugljenom, srebrom, zlatom, olovom, a postoji i veliki rudnik *soli* kraj Tuzle (tuz, turski znaci sol).

Tu su otkrivena i poznata *prethistorijska arheoloska* nalazista od starijeg (paleolit) do mladjeg (neolit) kamenog, broncanog i zeljeznog doba. Paleolitska su naselja u gornjem tijeku rijeka Bosne, Ukrine i Usore (Kamen, Kadar i dr.), te uz rijeku Bregavu nedaleko Stoca (Badanj), neolitska su nalazista takodjer brojna, npr. *Butmir* kraj Sarajeva, Gornja Tuzla, Kakanj, Nebo kraj Bugojna, Zelena pecina kraj Mostara i druga. Najveci broj istrazenih arheoloskih nalazista pripada razdoblju bronce i zeljeza, npr. *Glasinac*, a vazna su i sojenicka naselja poput *Donje Doline* na Savi, *Ripca* i *Golubica* na Uni i druga.

U tom razdoblju na podrucju danasnje BiH zivjela su brojna ilirska plemena Delmati, Desitijati, Breuci, Mezeji, Japodi. U 4. st. prije Krista prodrli su amo *Kelti*. Od 2. st. postojala je tu i *ilirska kraljevina* koju su zauzeli *Rimljani*. Oni su poslije sloma ilirskog (Batonovog) ustanka od 6. do 9. g. po Kristu trajno zavladali ovim prostorima i zapoceli *proces romanizacije ilirskog pucanstva*. To podrucje, koje Rimljani nazivaju *Ilirikom*, bilo je podijeljeno na dvije ili tri provincije. Vecinu podrucja danasnje BiH pokrivala je provincija *Dalmacija* (prije Ilirik) a sjeverne dijelove provincija *Panonija*. Po podjeli Rimskog Carstva na Zapadno i Istocno (395.) pripadalo je podrucje BiH u cijelosti *zapadnoj polovici Carstva*, a po njegovoj propasti 476. drzi ga Istocno Carstvo zatim, Istocni Goti, pa grcki Bizantinci koji su njim upravljali sve do selidbe naroda i doseljenja Hrvata u 7. stoljecu.

Rimljani su na podrucju Hrvatske i BiH sagradili brojne ceste koje su povezivale upravna sredista na Jadranu i Panoniji (poput Salone, Siscie, Sirmiuma) s unutrasnjoscu, otvorili neke rudnike zeljeza, srebra, soli, podigli vojne logore, manje gradove i naselja uz ceste. Za postojanja

Zapadnog Carstva citavo je podrucje primilo krscanstvo i pripadalo *nadbiskupiji u Saloni*, a dijelovi nadbiskupiji u Sirmiumu.

2. Postanak bosanske drzave

Potkraj 6. st. pocinju cesti upadi Avara i Slavena iz Podunavlja na podrucje danasnje BiH, poglavito otkad je avarski kagan Bajan 582. zauzeo veliki rimski grad Sirmij na Savi (danas Mitrovica). U pocetku 7. st. *Hrvati* osvajaju provinciju *Dalmaciju* i njeno srediste *Salonu*. Ilirsko i romanizirano pucanstvo povlaci se u unutrasnjost Balkanskog poluotoka, gine u borbama ili se pomalo asimilira.

Od 7. do 9. st. povijest podrucja BiH nije dovoljno poznata, a od sredine 9. st. postoje izvori koji potvrdjuju njegovu *pripadnost knezevini Hrvatskoj za Trpimira*, a od 925. i *hrvatskoj kraljevini*. U 10. st. dvije je godine tu vladao srpski (raski) knez Caslav. Potkraj 11. st. zavladao je nakratko dukljanski knez Bodin, povremeno upadaju Ugri i Bugari, a bizantski carevi nastoje ostvariti svoju seniorsku vlast.

Sredinom 11. st. podrucje danasnje *BiH pripadalo je Kraljevini Hrvatskoj*. Oko 950. spomenuti bizantski car-pisac Konstantin Porfirogenet spominje *“zemljicu Bosnu”* kao *posebnu oblast* oko *izvorista rijeke Bosne* i njenih gornjih pritoka, tj. u *Sarajevskom polju*, u kraju koji se od davnina nazivao *Vrhbosnom*.

Buduci je podrucje danasnje BiH cinilo sredisnji dio zapadnog dijela Balkanskog poluotoka, da je bilo bogato rudama, ali *tesko dostupno i geografski izolirano*, ni jedan vladar nije tu dugo zadrzao vlast. U BiH su se stoljecima sukobljavali *interesi Hrvatske* i kasnije *hrvatsko-ugarskih kraljeva i Bizanta*, *zapadne Katolicke i Istocne, bizantske crkve*, tj. Rima i Carigrada. Zbog toga je i *proces pokrstavanja* i dublje *kristijanizacije tekao vrlo sporo* i uz dugo zadrzavanje poganskih vjerovanja.

Kad je *Hrvatska 1102*. usla u *personalnu uniju* s Ugarskom podrucje BiH bilo je s tri strane okruzeno tom drzavom. Njeni vladari iz dinastije Arpadovica nastoje je *otrgnuti od bizantskog* utjecaja i trajno zadrzati pod svojom upravom. Zbog toga su za bana uputili u Bosnu *Borica*, Hrvata iz Slavonije, koji je bio prvi poznatiji vladar tog podrucja (1150.-1163.). Drugi, vazniji ban bio je *Kulin* za koga se moze reci da je utemeljitelj bosanske drzave (1180.-1204.). Za njegova banovanja *Bosna se razvila gospodarski*, ojacala politicki, sklopila *prvi trgovacki ugovor s Dubrovcanima*. Tijekom XIII. st. u Bosnu su dosli rudari Sasi i otvorili rudnike koji rade i danas (Fojnica, Srebrenica, Olovo i Krizevo).

U to doba se iz krila Rimokatolicke crkve izdvaja po nekim svojim obredima tzv. *Crkva bosanska*. Buduci su zbog toga Kulin i njegova crkva bili *optuzeni zbog krivovjerja* on je 1203. sazvao opci sabor naroda na Bilinu polju i javno se odrekao hereze. Ocito je u tom potezu bilo vise politickih, nego vjerskih interesa sto ce pokazati i kasnije tzv. krizarski ratovi koji su usmjereni protiv “Crkve bosanske”.

U prvoj polovici 13. st. utjecaj *Crkve bosanske* poceo se *siriti* pa je to davalo povoda hrvatsko-ugarskim kraljevima da cesto upadaju u Bosnu i vode *krizarske ratove* protiv *bosanskih krivovjeraca*. Kao i Kulin, bio je ban *Matej Ninoslav* prisiljen *odreci se krivovjerja* i *prihvatiti katolicko ucenje*. Kad se toga nije drzao, imenovali su mu iz Ugarske (Slavonije) protubana *Prijezdu*, ali je kralj Bela IV. ipak morao s vojskom 1244. *pokoriti Bosnu*. Unutarnji otpori hrvatsko-ugarskom kralju kao i katolicanstvu bili su toliko jaki da je katolicki biskup u Bosni morao napustiti zemlju i trajno se nastaniti u Djakovu u Slavoniji (1252.).

Dok od konca 13. st. srednjim dijelovima Bosne (Usorom) gospodare slavonski velikasi roda Prijezde, zapadnim dijelovima Bosne gospodare sve do 1322. hrvatski velikasi, knezovi *Subici Bribirski*. Njih su otud potisnuli novi hrvatsko-ugarski vladari iz dinastija *Anjou* (Anzu), takodjer uz pomoc bosanskog bana *Stjepana II. Kotromanica,* uzevsi od Subica Zavrsje (podrucje s tri velika polja: Glamockim, Livanjskim i Duvanjskim). Na jugozapadu je Stjepan II. prosirio svoju banovinu na *Humsku zemlju*

(Hum), a na sjeveroistoku na oblasti *Usoru i Soli*. Buduci je Stjepan II. dao svoju kcer Elizabetu za zenu snaznom hrvatsko-ugarskom kralju *Ludoviku* (Ljudevitu) *I.*, njegov je ugled porastao pa je prosirio svoju banovinu *do Cetine na Jadranskom moru*, do *Drine na istoku* i *Vrbasa na sjeverozapadu*. Otada je *Bosna vazan politicki cinitelj* s kojim su morali ozbiljno racunati svi okolni vladari, poglavito Anzuvinci i Nemanjici s kojima je Stjepan II. takodjer stupio u rodbinske odnose.

3. Bosna postaje kraljevinom i njen slom (1377.-1463.)

U doba *Stjepana II.* u Bosni je opet ojacala *Katolicka crkva* koji su pomagali *crkveni redovi* od kojih su bili najpoznatiji *franjevci*. Taj je crkveni red prvi put dosao u Bosnu 1291., uskoro utemeljio svoju vikariju, pa zatim podigao prve samostane i imao presudnu ulogu u ocuvanju katolicanstva a to znaci i hrvatstva u BiH.

Od 1353. Bosnom je vladao *Tvrtko I.*, sinovac Stjepana II. i doveo je do *vrhunca moci* i *teritorijalnog opsega*. Puna dva desetljeca vodio je borbu protiv domacih velikasa i Ludovika I., a kad je uz njegovu pomoc, u tome uspio poceo je s jacanjem svoje drzave i na istoku. Kad je 1373. uzeo gornje *Podrinje* s manastirom *Milesevom* gdje je bio *grob Sv. Save*, prvog arhiepiskopa posebne Srpske *pravoslavne crkve*, pa zatim zauzeo Trebinje, Konavle i obalu juzno do Dubrovnika, uzeo je 1377. titulu kralja. Buduci je bio u srodstvu sa srpskom dinastijom Nemanjica okrunio se za kralja “Srbljem i Bosni”. Tvrtku je titulu kralja priznao Ludovik I. pod ciju je krunu Sv. Stjepana potpadala i Bosna.

Buduci je 1382. umro bez muskih potomaka, snazni kralj *Ludovik I. Anjou*, iskoristio je *Tvrtko I.* otpor hrvatskog plemstva kralju *Sigismundu* (Zigmundu) Luksemburgovcu, odnosno *gradjanski rat* kojem se i on pridruzio i nastavio s *jacanjem Bosne*, njenim sirenjem i na hrvatsko povijesno podrucje u smjeru Jadranskog mora. Stovise, Tvrtko je 1382. poceo graditi luku *Herceg-Novi*, a 1385. su mu njegovi kraljevski rodjaci u Ugarskoj prepustili i *Kotor*. U jeku protudvorskog pokreta u Hrvatskoj (1390.) usao je Tvrtko s vojskom u hrvatske (dalmatinske) gradove: *Split, Sibenik i Trogir* i dosao pred *Zadar*. Tu se proglasio “*kraljem Bosne, Dalmacije, Hrvatske i Primorja*”. Obicno se smatra kako je Tvrtko I. kao katolicki vladar tim cinom *obnovio,* poslije tri stoljeca *hrvatsko kraljevstvo*.

Medjutim, potkraj 14. st. na istocnim granicama njegova kraljevstva pojavila se snazna *osmanlijska opasnost*, koju brojni vladari na tom podrucju nisu uzeli previse ozbiljno. Doista, Tvrtko ih je 1388. potukao u prvom sukobu, a 1389. poslao je svog vojskovodju Vlatka Vukovica u pomoc Srbima na Kosovu, pa je o toj bitci i izvijestio Sv. Stolicu.

Nazalost *1391*. na vrhuncu moci *Tvrtko umire*. Njegova hrvatsko-bosanska kraljevina postaje zrtvom unutarnjih velikaskih razmirica a izvana lakim plijenom sve agresivnijih Osmanlija.

Brojni Tvrtkovi nasljednici u iducih sedam desetljeca nisu uspjeli prevladati *feudalno rastrojstvo u Bosni*, stalne upade hrvatsko-ugarskog kralja *Zigmunda* sa sjevera i *Osmanlija* s jugoistoka. Poslije teskog poraza europske krizarske vojske u sukobu s Osmanlijama kod *Nikopolja* 1396. pocinju sve cesci prodori turskih postrojbi u Bosnu, gdje se sve vise isticu velikasi koji su vladali poput kraljeva. To su, prije svih, Hrvoje *Vukcic Hrvatinic,* gospodar tzv. *Donjih krajeva* i Sandalj *Hranic Kosaca* na jugu, u *Humskoj zemlji*. Oni zajedno s hrvatskim velikasima, bracom *Horvatima*, nastavljaju borbu protiv kralja Zigmunda. Njemu je pak poslo za rukom *1408*. *prodrijeti sa sjevera u Bosnu* gdje je kod utvrde *Dobora* dao pobiti 170 uglednih bosanskih plemica i tako svladao bosansku-hrvatsku pobunu protiv budimskog dvora.

Otpor je i dalje pruzao Hrvoje Vukcic Hrvatinic pozvavsi 1415. godine u pomoc i Osmanlije, koji su se vjesto koristili dinastickim borbama i feudalnom anarhijom u Bosni, Hrvatskoj i Ugarskoj te su 1459. dokrajcili Srbiju, a 1463. pokorili i Bosnu.

Bosna je pala bez otpora, “saptom”, kako su i rekli suvremenici, a posljednji njen kralj Stjepan *Tomasevic* bio je pogubljen poslije osvajanja *Kljuca* i *Jajca*. Njegova supruga kraljica Katarina sklonila se u Rim gdje je uskoro i umrla. Prije smrti ostavila je svoju kraljevinu Bosnu Svetoj Stolici. Bio je to *konac prvog i posljednjeg bosanskog kraljevstva u povijesti.*
Humska zemlja, *Hum* koja se po hercegu Stjepanu *Vukcicu Kosaci* od 1448. nazivala *Hercegovinom* odupirala se jos dvadesetak godina, ali je ipak *1482*. dosla pod *osmanlijsku vlast*. *Hrvatsko-ugarski* kralj *Matija Korvin* ustrojio je poslije pada Bosne za obranu svoga kraljevstva *Jajacku* i *Srebrenicku* banovinu koje su, uz *Macvansku banovinu,* cinile *obrambeni pojas od Beograda do Une*. Tu crtu obrane drzalo je uglavnom *hrvatsko plemstvo*, ali nakon njegova poraza 1493. na *Krbavskom polju*, taj otpor slabi. U pocetku 16. st. pada *Srebrenik* u sjeveroistocnoj Bosni, a zatim 1528. i *Jajce*. Sve te krajeve Osmanlije su ukljucili u svoju najzapadniju *pokrajinu*, *uskoro sandzak*, *Bosnu* koja je, kao i *Hercegovina*, nastala uglavnom na *hrvatskom etnickom prostoru* i odakle je dalje njena vojska pljackala i osvajala podrucje Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Povratak na sadrzaj

Kratka politicka i kulturna povijest Bosne i Hercegovine

III. BOSNA I HERCEGOVINA KAO OSMANLIJSKI SANDZAKAT I PASALUK (1463.-1878.)

1. Islamizacija pucanstva i teritorijalna ekspanzija (1463.-1593.)
S *padom Bosne* 1463. *nestaje* i posebne *Crkve bosanske* koja je u odnosu na katolicanstvo bila u manjini. Dio njenih sljedbenika prihvatio je *islam*, poglavito *nize plemstvo* koje je na taj nacin zadrzalo svoje posjede i *povlasteni polozaj*. Zbog cestih krizarskih vojni na Bosnu, pa Zigmundova pokolja cvijeta bosanskog plemstva kod Dobora (1408.) i laksih nameta pod Osmanlijama dobar dio *plemstva i seljastva suradjivao je s Turcima-Osmanlijama.*
Dio *katolickog pucanstva i plemstva* koje nije htjelo prihvatiti islam i osmanlijsku upravu morao je bjezati u slobodne prostore u *Hrvatskoj*, te *Ugarskoj*, austrijskim zemljama, na podrucje pod upravom *Venecije*, pa cak i na *Apeninski poluotok* (danas su to molizanski Hrvati), u Rim i drugamo. Iako je sultan *Mehmed II. el Fatih* (Osvajac) obecao franjevcu Andjelu *Zvizdovicu* posebnu *povelju* (ahdnamu) kojom se *bosanskohercegovackim* katolicima *jamci vjerska sloboda*, ipak su lokalni age i begovi *progonili krscansko pucanstvo* opcenito, a poglavito ono *rimokatolicko*. Palili su i rusili njihove crkve ili su ih pretvarali u dzamije (npr. kasnije u Bihacu i dr.). Posebice je bio tezak tzv. *danak u krvi* i odvodjenje pucanstva u ropstvo. Uobicajilo se odvodjenje djecaka - krscana u Tursku, njihov preodgoj, islamizacija i obucavanje za posebne jedinice osmanlijske vojske - *janjicare*. Isto tako su odvodjene ljepse djevojke za brojne muslimanske hareme.
Od bosanskog kraljevstva je po osvajanju ustrojen poseban sandzakat (okrug) u sastavu *Rumelijskog Pasaluka*. Na celu sandzaka su obicno islamizirani Bosanci cija *prezimena* podsjecaju na njihovo katolicko, odnosno *hrvatsko podrijetlo*. Prvi medju njima *Isabeg Hranusic* utemeljio je *Sarajevo*, danas glavni grad BiH. Osim njega spominju se jos i begovi Minetovici, Malkocevici, Borovinici, Mihajlovici, Vranesevici, Jurisevici i drugi. Stalne napadaje iz Bosne odbijali su hrvatski plemici i njihova vojska pod vodstvom bana Petra *Berislavica* koji ih je 1513. porazio kod Dubice, a zatim 1518. prodro do hrvatskog *Jajca* i opskrbio ga zivezom. Takav herojski podvig ponavljali su hrvatski vitezovi tijekom punih sezdeset i pet godina turske blokade Jajca (1463.-1528.) po nekoliko

puta godisnje i nadljudskom hrabroscu a cesto i svojim zivotima bezbroj puta potvrdili svoju odanost obrani domovine i europske krscanske civilizacije. Za sultana Sulejmana II. Hrvatska a takodjer i Ugarska dozivjele su teske poraze. Osmanlije su najprije 1521. zauzele ugarski *Beograd*, 1522. hrvatski *Knin*, pa pobijedili ugarsko-hrvatsku vojsku na *Mohackom* polju 1526. Do 1552. zauzeli su *Pozegu*, *Klis* i *Viroviticu* i pomakli granice bosanskog sandzaka do rijeke Cesme u Slavoniji. Ta osvajanja *hrvatskog tla* nastavljaju se sve do 1592. kad je zauzet *hrvatski grad Bihac*. Iste godine je ustrojen i *Bosanski Pasaluk* sa sjedistem u *Banja Luci* koji je imao osam sandzakata, a svi su oni bili na zauzetom hrvatskom tlu. Iz Bosanskog Pasaluka planirano je i izvodjeno osvajanje Siska a zatim i citave Hrvatske i Slavonije te prodor u austrijske nasljedne zemlje (Kranjska, Stajerska, Koruska).

2. Doseljavanje neslavenskih nomada - Vlaha

S osmanlijskim provalama na podrucje Bosne, i kasnije Hrvatske, dolazile su kao pomocne postrojbe sve vece skupine neslavenskih, nomadskih *Vlaha* (potomaka romaniziranog pucanstva). Osmalijska uprava naseljavala ih je na pogranicna podrucja gdje su imali *ulogu granicara* koji su zivjeli od *cetovanja* i ratnog plijena. Vecina tih Vlaha bila je *grkoistocne* vjere (kasnije nazvane pravoslavnom), a prihvatila je vec *jezik slavenske vecine*. Dakle, bili su iste vjere kao i Srbi, tj. Rasani (Rasciani).

Otkad je 1557. Makarije Sokolovic ustrojio posebnu grkoistocnu *patrijarsiju* u *Peci* na Kosovu (uz pomoc svoga brata, islamiziranog velikog vezira Mehmed-pase), to istocno krscanstvo ima u odnosu na zapadno, rimokatolicko, poseban, *povlasten polozaj* u *Osmanlijskom Carstvu*. *Pecka patrijarsija* imala je vaznu ulogu u okupljanju grkoistocnog zivlja, u njihovu prodiranju prema zapadu. U 19. st. presudnu ulogu u *pretvaranju neslavenskih Vlaha u Srbe* ima Pravoslavna crkva. Ona je cuvala i sirila srpske tradicije, uspomenu na *srpsku srednjovjekovnu drzavu* koju je, dok su Srbi bili gotovo cetiri stoljeca pod Turcima - Osmanlijama, zapravo *patrijarsija zamjenjivala*.

S obzirom da je patrijarh zivio na podrucju Osmanlijskog Carstva, a rimski papa izvan te carevine, njegova grkoistocna crkva je cesto imala potporu Carigrada, pa je mogla nastupati *agresivno prema bosanskim i hrvatskim katolicima*. Ceste su pojave prevodjenja *katolika na grkoistocnu vjeru*, rusenje ili prisvajanje katolickih crkava i samostana, ubiranje crkvenih poreza i od katolika drzavnih poreza za Osmanlije.

Kad je osmanlijska vlast potkraj 16. i u pocetku 17. st. pocela slabiti *Vlasi iznevjeravaju Turke,* jer nema vise dovoljno pljacke, pa prelaze u *sluzbu Habsburgovaca* i *Mlecana*. Oni ih opet naseljavaju na granicama, ali ovaj put sa zapadne, europske strane tj. na podrucju Hrvatske (Dalmacije i Slavonije).Tu su takodjer kao pomocne postrojbe na granici sacuvali odredjene povlastice sve do ukidanja Vojne krajine 1881. godine.

3. Bosanski Pasaluk u doba opadanja Osmanlijske Carevine (1593.-1791.)

Od poraza vojske hrvatskog plemstva na *Krbavskom polju* 1493. do isto tako teskog poraza osmanlijske sile *pod Siskom 1593.*, za koji su uglavnom zasluzne hrvatske banske postrojbe, vodio se na granicama *hrvatskog kraljevstva pravi stogodisnji rat*. Od te presudne bitke 1593. koju osmanlijski kronicari nazivaju *"godinom propasti",* malo-pomalo jenjava snaga njihove dvostoljetne agresije na Hrvatsku i uopce na srednju Europu. Osmanlije sve vise iz *napadackog rata* prelaze u *obrambeni*.

Habsburgovci sa svojim kraljevinama, tj. Hrvatskom i Ugarskom, a uz pomoc i potporu Poljske, Venecije i Svete Stolice nastoje osloboditi okupirana hrvatska i ugarska podrucja, *potisnuti Osmanlije iz Europe i*

tako rijesiti istocno pitanje. Umjesto njihovih stalnih upada na sjeverozapad i permanentnog "malog rata" na granicama s krscanskom Europom, sve su cesci manji ili veci prodori krscanske, dakle i hrvatske vojske, na istok, ali i uzbunjivanje pokorenih krscana tzv. raje u Osmanlijskom Carstvu.
U ratu koji je trajao od 1593. do 1606. zadrzali su Osmanlije "status quo", ali su 1663./64. tesko porazeni kod S*v. Gotharda* od krscanske vojske, a na podrucju Hrvatske su bosanski pase na vise mjesta potuceni od hrvatske banske vojske. Poslije *poraza* goleme osmanlijske vojske *pod Becom 1683*. i *velikog oslobodilackog rata* do mira u *Srijemskim Karlovcima* 1699. granice Bosanskog Pasaluka vracene su na desnu obalu rijeke Save i Une.
Teski i nepovoljni uvjeti mira za Osmanlije prisilili su ih da napuste sve krajeve preko Save, Une i Dunava, a to je znacilo i *nestanak svih bivsih sandzaka*. Na tisuce islamiziranih *Hrvata* i *Vlaha* morali su *prebjeci u Bosnu i Hercegovinu*, a oko sto tisuca *katolika* naselilo je oslobodjenu *Hrvatsku i Slavoniju*. Poslije te *etnicke i vjerske diobe* Sava i Dunav postali su nove "granice" *islamskog i krscanskog svijeta*. Jos tri puta austrijska je vojska ratovala na tom podrucju, ali nije uspjela bitno pomaknuti postojece osmanlijske granice. Tako su tijekom 18. st. *formirane granice* izmedju *Hrvatske i Bosne*, ali na stetu Hrvatske, jer joj nisu vise nikada vracena podrucja tzv. *Turske Hrvatske* s gradovima poput *Bihaca, Jajca, Cazina* i drugih. I ne samo to, nego je komunisticka Jugoslavija uzela 1946. Hrvatskoj istocni Srijem sa Zemunom, a u zaledju *Bihaca* sedam hrvatskih sela koje je Hrvatska dobila *mirom u Svistovu* jos 1791. godine.

4. Doba ustanaka i propast Bosanskog i Hercegovackog pasaluka (1791.-1878.)

Osmanlijska Carevina slabila je iznutra i istodobno gubila svoje teritorije u ratu protiv Rusije, Austrije i Venecije. Osmanlijski bosanski pasaluk postao je *pogranicna, nesigurna* i *najugrozenija turska pokrajina*. U ratu protiv Rusije i Austrije u 18. st. uspjelo se Osmanlijsko Carstvo na nesrecu hrvatskog i drugih juznoslavenskih naroda spasiti, a *Napoleonski ratovi* u pocetku 19. st*. sprijecili su rjesavanje istocnog pitanja i oslobodjenje citavog Balkanskog poluotoka*. Medjutim, iznutra tu golemu Carevinu *nagrizaju ustanci* (Srba 1804. i 1815. i Grka 1821. te Rumunja i Crnogoraca) uz pomoc Rusije. Kad se Grcka osamostalila, a Srbija 1830. dobila autonomiju Bosanski i Hercegovacki Pasaluk bili su jos vise izolirani i okruzeni gotovo sa svih strana.
I dok je citavo Osmanlijsko Carstvo pokusavalo provoditi *reforme*, *bosansko*, *muslimansko*, *plemstvo se protivilo uvodjenju gradjanskih sloboda i gubljenju dotadasnjih svojih povlastica*. Godine 1832. poceo je pokret za autonomiju Bosne u okviru Turske, ali je njegov vodja *Husein beg Gradascevic* uz pomoc hercegovackog plemstva bio potucen. Potpuni slom konzervativnog bosanskog plemstva izveo je 1851./52. poturceni Vlah iz Hrvatske *Omer pasa Latas*. Bio je to pravi pokolj muslimanskog begovata slican onom spomenutom nad katolickim, bosanskim plemstvom kod Dobora 1408. godine.
Kad je slomljeno muslimansko plemstvo, poceli su ustanci *pokorenih krscana*, tzv. *raje*, poglavito na granici s *Crnom Gorom* koja je sustavno pomagala ustanike. Ustanci su se dizali u istocnoj Hercegovini redom: 1852., 1857., 1862. i posljednji protiv turske vlasti 1875. godine. Svi su oni imali za *cilj prosirenje Srbije i Crne Gore na Bosnu i rjesavanje istocnog pitanja u njihovu korist*. Iza tih ustanaka stajale su *Rusija i Austro-Ugarska* koje su nastojale svaka sa svoga stajalista *podijeliti Balkanski poluotok*, prva radi osvajanja morskih tjesnaca i izlaza u Sredozemlje, a Austrija i iza nje ujedinjena Njemacka zeljele su imati BiH kao "put prema Istoku"(Drang...).
Ustanak u Hercegovini 1875. zapoceli su hercegovacki Hrvati, a zatim

prihvatili *Srbi*. U sjeverozapadnoj Bosni digli su se domaci Srbi, a 1876. u rat su na ustanickoj strani usle *Srbija i Crna Gora*, pa 1877. i *Rusija* kako bi spasila porazenu Srbiju. Dakle, *ustankom u Bosni i Hercegovini 1875. zapocela je velika istocna kriza i konacno rjesavanje istocnog pitanja*. Osmanlijska Carevina slomila je ustanak u BiH, ali je bila vojnicki porazena od Rusije i morala je pristati na mir u *San Stefanu* pa zatim na novi *mirovni kongres u Berlinu 1878.* godine. Njime su BiH dodijeljene kao *protektorat Austro-Ugarskoj*. Doista, BiH su nominalno ostale pod *suverenitetom Carigrada*. Dio koji je spajao Tursku s Bosnom, tzv. *Sandzak*, ostao je pod *nadzorom Austro-Ugarske* kako se ne bi i teritorijalno povezale *Srbija* i *Crna Gora* koje otada otvoreno isticu svoje zelje za osvajanjem i podjelom BiH. Svoja povijesna prava na BiH istaknuo je 1878. i Hrvatski sabor koji je kao i ban I. Mazuranic i citav hrvatski narod pomagao ustanke. Iz Beca su to odbili uz napomenu kako je Hrvatski sabor prekoracio svoje ovlasti

---

Povratak na sadrzaj

Kratka politicka i kulturna povijest Bosne i Hercegovine

IV. BIH POD AUSTROUGARSKIM PROTEKTORATOM - ANEKSIJSKO RAZDOBLJE (1878.-1908.-1918.)

1. Vojnicko zaposjedanje BiH (1878.)

Austro-Ugarska je na *kongresu velesila u Berlinu 1878*. dobila *mandat* da uvede red i mir u BiH i ustroji *novu upravu*. Tako se *austrougarskim protektoratom* nastojalo rijesiti *veliku istocnu krizu* koja je izbila 1875. ustankom u BiH. Medjutim, to nije bilo pravo rjesenje, nego uzrok novih medjunarodnih komplikacija koje ce dovesti do aneksije tih pokrajina u sastavu Austro-Ugarske 1908. godine.

U Becu su 1878. ocekivali da ce uci u Bosnu uz vojnicku glazbu. Skupili su nekoliko desetaka tisuca vojnika, uglavnom susjednih Hrvata, Slovenaca, Srba, drugih slavenskih naroda kako bi pokazali da dolazi njima srodna i bliska drzava, ali se tada *zestoko oduprlo muslimansko pucanstvo*. Nanijeli su carsko-kraljevskoj vojsci nekoliko poraza i odupirali se tri mjeseca. Tek kad je Austro-Ugarska podigla jos vecu vojsku, uspjela je uspostaviti svoju upravu u BiH.

U zaposjedanju Bosne 1878. poginulo je vise tisuca ljudi, najvise je bilo Hrvata (1250). U Sarajevo, Tuzlu, Banja Luku, Mostar, poslani su strucnjaci uglavnom iz Hrvatske, Ceske, Poljske, Slovenije i drugih slavenskih zemalja koji su znali jezik. Na celu svega bio je hrvatski general u austrijskoj vojsci *Josip Filipovic*, ali je uskoro smijenjen *po nalogu iz Budimpeste*, a BiH su podijeljene izmedju *Austrije i Ugarske* (kondominij).

Protiv nove uprave ustali su opet *Srbi u Hercegovini* 1881. i 1882., ali je taj pokusaj sprijecen vojnicki. Nezadovoljni su bili *bosanskohercegovacki Srbi* koji su nastojali te pokrajine, uz potporu pravoslavne Rusije, *pripojiti Srbiji i Crnoj Gori*. Nova austrougarska vlast naseljava u BiH i druge narode, poglavito Slavene poput Ceha, Ukrajinaca, Slovenaca i Poljaka, te Nijemce koji dolaze kao strucnjaci za otvaranje rudnika, izgradnju zeljeznica i cesta. U 40 godina nova je vlast *znatno gospodarski podigla BiH*, ali *nije rijesila agrarno pitanje*, jer se bojala oduzeti zemlju muslimanskom plemstvu na koje se oslanjala.

Potkraj 19. st. pocinju u BiH politicka okupljanja na vjerskoj, a to ovdje znaci i na nacionalnoj, osnovi. Muslimani i grkoistocni Srbi se bore za svoju *crkvenu i skolsku autonomiju*, a *Katolicka crkva* 1882. dobiva

Vrhbosansku nadbiskupiju sa sjedistem u *Sarajevu*.
Bosanskohercegovacki Srbi sve se vise povezuju sa Srbima iz Srbije i Vojvodine, a tamosnji Hrvati s Hrvatima iz Hrvatske (Dalmacije i Slavonije).
U zelji da BiH sto vise izolira od utjecaja iz Zagreba i Beograda austrougarski upravitelj u BiH, madjarski povjesnicar B. *Kallay* namece *bosansko ime za jezik* i pokusava ustrojiti i *novu, bosansku naciju*. On odobrava muslimanskim intelektualcima izdavanje lista “Bosnjak” (1891.) koji izlazi pod geslom: **“Od Trebinja do Brodskijeh vrata, nije bilo Srba ni Hrvata!”** Dakle, pokusalo se od vec formirane hrvatske i srpske nacije stvoriti zajedno s muslimanima jednu - *bosnjacku naciju*. Taj ahistorijski pokusaj nije uspio, a navodimo ga zato sto se na slicnim nacelima pokusava i sada (1998.) *negirati Hrvatima i Srbima u BiH nacionalna pripadnost.*

2. Aneksija Bosne i Hercegovine - Sarajevski atentat (1908. i 1914.)
Kad je u Osmanlijskom Carstvu pobijedila *mladoturska revolucija*, Austro-Ugarska se pobojala da ce morati vratiti BiH pa je 1908. odlucila te pokrajine *anektirati izravno u svoj drzavni ustroj*. To je izazvalo *prosvjede Srba i muslimana*, ali i ostre *istupe drzava Srbije i Crne Gore* koje su *prijetile ratom* tvrdeci da su BiH, toboze, njihove. Naime, srpski politicari prema velikosrpskoj teoriji neopravdano su tvrdili kako su *svi katolici i muslimani* koji govore *stokavskim dijalektom pravi Srbi*. Srbiju i Crnu Goru je 1908. *primirila Rusija,* kao njihov zastitnik, s tvrdnjom kako jos *nije spremna za rat*. Tako je *aneksijska kriza* oko BiH rijesena samo privremeno, diplomatskim putem, ali su pripreme za konacni obracun ipak nastavljene.
Kraljevina Srbija je od 1903. vodila otvorenu *agresivnu politiku* i spremala se za rat i *protiv Austro-Ugarske* i *protiv Turske*, jer se nadala da ce rusenjem tih dviju velesila ostvariti ideju *Velike Srbije* koja se tada obicno maskirala teznjom za ujedinjenje Juznih Slavena. Srbija je organizirala brojne odbore, tajna udruzenja poput cetnickog, provodila jaku promidzbu, spremala vojsku. Najprije je Srbija uz pomoc Rusije i malih balkanskih saveznika (Crna Gora, Bugarska, Grcka) usla 1912. u *Prvi balkanski rat* u kome je zajednicki potisnuta Turska, u *Drugom balkanskom ratu* (1913.) zajedno sa saveznicima porazila Bugarsku, prosirila se na jugu i postala mali *hegemon na Balkanu*.
Na redu su tada bile BiH gdje su, iz Srbije i Crne Gore, radili na osnivanju javnih i *tajnih drustava i organizacija* kojima je jedini cilj bilo *rusenje Austro-Ugarske i stvaranje Velike Srbije* (“Crna ruka”, cetnicka organizacija). Pod njihovim utjecajem bila je i *Mlada Bosna* koja je isticala svoj oslobodilacki i toboznji jugoslavenski program. Clanovi Mlade Bosne, uvjezbani i naoruzani iz Srbije, organizirali su 28. lipnja 1914. atentat u Sarajevu. Ubijen je austrougarski prijestolonasljednik Ferdinand i to je bio povod ratu.

3. BiH u prvome svjetskom ratu (1914.-1918.)
U tijeku I. svjetskog rata mnogo je gradjana BiH svih triju konfesija bilo unovaceno u austrougarsku vojsku i upuceno na granice prema Srbiji i Crnoj Gori. Osobito je bila jaka koncentracija uzduz rijeke *Drine*, te *“granice” kultura i civilizacija* tijekom brojnih stoljeca. U pocetku rata imala je Srbija pocetne uspjehe, njena vojska je cak presla Drinu i upala u istocnu Bosnu. Tada je austrougarska vojska pod vodstvom dvojice generala Hrvata (Sarkotic i Snjaric) potukla Srbe kod Han Pijeska i izbacila ih preko Drine.
Srbija i Crna Gora bile su 1915. ipak *vojnicki potucene*, njihovi *drzavni teritoriji okupirani*, a glavnina vojske se preko Albanije i Grcke dokopala solunskog bojista gdje se uz zapadne saveznike (Francuzi, Englezi) uspjela 1918. s juga vratiti u Srbiju i otud bez otpora uci u Bosnu, Hercegovinu, Hrvatsku, dio juzne Ugarske (Backa, Banat, Baranja) i

napokon i u Sloveniju. *Srbija* je tada, kao jedna od *pobjednica* u I. svjetskom ratu (iako je dozivljavala uglavnom poraze), nastojala sve te zemlje samo *prikljuciti Kraljevini Srbiji* i tako ostvariti stoljetnu ideju o *Velikoj Srbiji* i njenom *izlazu na Jadransko more*. U tim planovima su BiH imale *sredisnje*, dominantno mjesto. Te pokrajine, i tada oko 40 posto Srba u njima, trebale su biti most prema Srbima u Hrvatskoj, poglavito na podrucju bivse Hrvatsko-slavonske vojne krajine. Na taj bi se nacin sav srpski (i crnogorski) narod, dakle pravoslavni zivalj, nasao u jednoj drzavi u kojoj bi Srbi bili prvi, najveci i vladajuci narod.

Povratak na sadrzaj

Kratka politicka i kulturna povijest Bosne i Hercegovine

V. BOSNA I HERCEGOVINA U PRVOJ JUGOSLAVENSKOJ DRZAVI I NEZAVISNOJ DRZAVI HRVATSKOJ (1918.-1941.-1945.)

1. Prilike u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS), odnosno Kraljevini Jugoslaviji (1918.-1941.)
Prije ulaska srbijanske vojske Hrvatska, Bosna, Hercegovina, Slovenija, te Backa i Banat (tzv. Vojvodina) i Slovenija ustrojile su svoja *Narodna vijeca* i *sredisnje Narodno vijece* sa sjedistem u *Zagrebu*. Na temelju odluke *Hrvatskog sabora*, koji je kao predstavnicki organ Kraljevine Hrvatske imao na to povijesno pravo, (29. listopada 1918.) prekinuti su svi dotadanji odnosi s *Austro-Ugarskom* i proglasena *Drzava Slovenaca, Hrvata i Srba* (SHS) sa sjedistem u *Zagrebu*, a u njoj su bile sve juznoslavenske zemlje koje su bile u sastavu Austro-Ugarske (Hrvatska, BiH, Slovenija i Vojvodina).
Ta Drzava SHS postojala je kratko vrijeme, sve do nametnutog proglasa njenog *ujedinjenja s Kraljevinom Srbijom* (i Crnom Gorom) u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca - SHS 1. prosinca 1918. U toj su drzavi *BiH* bile *sredisnje podrucje* koje su Srbi na razne nacine nastojali izravno ukljuciti u svoju interesnu sferu, pa su stoga proglasili kako u novoj drzavi *ne postoje narodi-nacije*, nego samo *tri plemena jednog* te istog *srpsko-hrvatsko-slovenskog naroda*. Bosna i Hercegovina se kao posebne povijesne pokrajine uopce ne spominju, kao ni muslimani kao posebna vjerska ili etnicka zajednica.

2. Razbijanje etnickih i povijesnih podrucja
Do 1921. postojali su neki *oblici samouprave u BiH*, Hrvatskoj i drugim zemljama koje su usle u Kraljevinu SHS. Tada su *ukinute sve zemaljske vlade* pa i ona u BiH i nametnut *srpski ustav* koji se nazivao *Vidovdanskim*. Za njega su glasovali i bosanski muslimani i njihova politicka stanka nazvana *Jugoslavenska muslimanska organizacija (JMO)*. Prema Vidovdanskom ustavu provedena je *stroga centralizacija vlasti sa sjedistem u Beogradu* i u *rukama srpske dinastije Karadjordjevica*. Umjesto dotadanje teritorijalne podjele uvedena je srpska podjela na oblasti od kojih je njih sest bilo i na podrucju BiH. Njihova sjedista bila su u *Bihacu, Banja Luci, Travniku, Tuzli, Sarajevu i Mostaru*. Prema novoj teritorijalnoj podjeli *(1929.) BiH* su bile opet

razbijene izmedju vise banovina. Bivsa banjalucka, bihacka i dio travnicke oblasti cinili su *Banovinu Vrbasku* sa *sjedistem u Banja Luci*, *Drinska* sa *sjedistem u Sarajevu* imala je u svom sastavu istocnu Bosnu, Srbiju do Kolubare, dio bivseg hrvatskog Srijema i istocne Slavonije, a *Primorska* sa *sjedistem u Splitu* imala je u svom sastavu *zapadnu Hercegovinu i dio Bosne do Travnika*, dok je istocna Hercegovina pripala *Zetskoj banovini* sa *sjedistem u Cetinju*. Bila je to zlonamjerna, velikosrpska podjela historijskih sastavnica bosanskohercegovackih podrucja.

Nova podjela na *banovine izvrsena je 1931*., ali je i po njoj ostalo sve po starom, samo su iz Drinske banovine sa sjedistem u Sarajevu izdvojen i Srijem i istocna Slavonija i dodijeljeni Dunavskoj banovini sa sjedistem u Novom Sadu. Iz Beograda se upravljalo s BiH kao da je to u potpunosti srpska zemlja. *Agrarna reforma* provodi se u *korist Srba*, poglavito sudionika I. svjetskog rata, tzv. *solunasa*. *Razvlascuju* se *imanja bosanskih begova* koja se uglavnom dodjeljuju Srbima koji su oslonac nove vlasti. Bilo je i pojava *socijalnog nezadovoljstva*, pa i buna npr. ona rudarska u *Husinu* kraj Tuzle 1920. Cesti su bili progoni i uhicenja, poglavito Hrvata, muslimana i komunista. Za autonomiju BiH zalagala se *Jugoslavenska muslimanska organizacija (JMO) M. Spahe*, te djelomice Komunisticka partija. Hrvati, u koje se tada ubraja i vecina muslimana, nezadovoljni su tretiranjem *nacionalnog pitanja* i *nepovoljnog polozaja Katolicke crkve i islamske vjeroispovijedi*.

3. Banovina Hrvatska (1939.-1941.)

Bitne promjene u drzavnom ustroju Kraljevine Jugoslavije (tako se zove od 1929. godine) zbile su se 1939. kad je kompromisom Beograda i Zagreba nastala *Banovina Hrvatska*. Tim sporazumom *predsjednika jugoslavenske vlade D. Cvetkovica* i *vodje Hrvatske seljacke stranke V. Maceka BiH je bila podijeljena na hrvatski i srpski* (nominalno jugoslavenski) *dio*.

U sastavu *Banovine Hrvatske sa sjedistem u Zagrebu* bile su dotadanje *Savska i Primorska banovina* (zapravo sjeverna Hrvatska i Dalmacija), zatim *citava Hercegovina od Stolca na zapad: Bosna od Livna do Travnika* u srednjem dijelu, te tri posavska kotara: *Derventa, Gradacac i Brcko* (upravo je to podrucje u Daytonu dano Srbima iako ih je tu 1991. bilo najmanje). Banovini Hrvatskoj pripao je onaj teritorij u kome su Hrvati cinili *relativnu ili apsolutnu vecinu.*

Podjela Jugoslavije na Banovinu Hrvatsku i ostali dio izazvala je *nezadovoljstvo Srba*, te Srpske *pravoslavne crkve* koji su bili protiv bilo kakve autonomije Hrvata, ali isto tako i dijela *muslimanskog pucanstva* koje je bilo za *autonomiju BiH* i protiv podjele tih pokrajina izmedju Beograda i Zagreba. Zbog toga mozemo opravdano zakljuciti da su se *medjunacionalni i medjukonfesionalni* odnosi uoci II. svjetskog rata jos vise pogorsali.

4. BiH u sastavu Nezavisne Drzave Hrvatske (NDH) - (1941.-1945.)

Zbog unutarnjih slabosti u travanjskom ratu 1941. porazile su sile Osovine (Njemacka, Italija, Madjarska i Bugarska) u samo 12 dana rata prvu Jugoslaviju i razbile tu prikrivenu velikosrpsku tvorevinu na njene povijesne i etnicke sastavnice. Uz pomoc *Njemacke* i *Italije* proglasena je 10. travnja 1941. *NDH sa sjedistem u Zagrebu*, a u njen sastav usle su i *BiH* na temelju *povijesnih, etnickih* i kulturoloskih razloga. Naime, BiH i Hrvatska cine jednu geopoliticku cjelinu, one su bile u sastavu hrvatskog, zatim hrvatskog i ugarskog kraljevstva u srednjem vijeku, a od 1878., odnosno 1908., bile su u istoj drzavi Austro-Ugarskoj. Osim toga, prometno i kulturoloski gravitirale su BiH prema zapadu i Hrvatskoj. Velik dio *muslimana* smatrala se jos tada *Hrvatima islamske vjeroispovijedi,* jer u to doba proces njihovog nacionalnog sazrijevanja i politicke integracije jos nije bio zavrsen.

NDH - nova drzava hrvatskog naroda, kako su je nazivali njeni utemeljitelji, obuhvacala je podrucje koje je bilo nekoc u sastavu hrvatske kraljevine u doba Tomislava i Petra Kresimira IV., ili, tocnije receno, djelomice i ono koje je bilo u sastavu kraljevine Bosne u doba Tvrtka . U NDH bila je unutarnja podjela izvrsena po *zupanijama* sto je bio povijesni hrvatski sustav, odnosno na *velike zupe* koje su nazvane prema imenima upravnih jedinica iz doba hrvatske i bosanske kraljevine. Npr. velika zupa *Vrhbosna sa sjedistem u Sarajevu*, *Hum u Mostaru*, *Usora i Soli u Tuzli*, *Sana i Luka u Banjoj Luci*, *Lasva i Glaz u Travniku*, *Krbava i Psat u Bihacu*, itd. Za glavni grad bila je predvidjena *Banja Luka* u Bosni kao *geografsko srediste citave NDH*. Treba napomenuti da je upravna vlast NDH takodjer razbijala povijesni teritorij BiH u podjeli na zupanije, pa je povezivala i izjednacavala podrucje uze Hrvatske s bosanskohercegovackim. Npr. velike zupe Gora (Sisak) prelazila je Unu, Livac i Zapolje (Nova Gradiska) i Posavje (Brod) su prelazile Savu i imale vise kotareva na bosanskoj strani.
Zbog *velikosrpskog pritiska* za prve Jugoslavije (1918.-1941.), ali i zbog tadanjeg osjecaja *pripadnosti hrvatskom narodu*, odredjen broj muslimana u pocetku je podrzao nastajanje NDH, ukljucio se u njene organe vlasti, u ministarstva, u zapovjedni kadar redovite ali i dobrovoljacke vojske. Buduci su u BiH kao i u Hrvatskoj postojale jake *cetnicke organizacije* potpomagane iz Beograda, oni su osnivanje Banovine Hrvatske, a jos vise proglas NDH docekali s pozivom: *"Srbi na okup!"* I dok se jos nova drzava nije konsolidirala, poceli s progoni i *pokolji Hrvata i muslimana* u Hercegovini, u Podrinju (Foca, Cajnice, Gorazde), u zapadnoj Bosni (Krnjeusa) i drugdje. Dakle, cetnicko etnicko ciscenje pocelo je prije represije organa vlasti NDH.

5. Partizanski pokret

Hrvati i muslimani u BiH su se ubrzo samoorganizirali i naoruzali kako bi se zastitili od cetnickih nasilja. Vlasti NDH su izvrsile novacenje, pocele ustrojavati *redovitu vojsku* i jacati dobrovoljacke (ustaske) jedinice i upucivati ih na ugrozena podrucja, poglavito u *istocnu Bosnu* (Podrinje). Cetnicki istupi izazvali su nepovjerenje i progone Srba uopce, pa je znatan dio pobjegao u Srbiju ili se povukao u planine, a neki su internirani u *logore*. U njih su upuceni zarobljeni cetnici i hrvatski komunisti kao politicki protivnici nove drzave, ali i mnogi neduzni ljudi samo zato sto su pripadali zidovskom, romskom ili srpskom etnicitetu. Njemacka i Italija su tretirale NDH kao svoju *satelitsku drzavu*, pa su je podijelili na *dvije interesne zone*. Italija je u svoju zonu uzela 100-120 km teritorija od obale Jadranskog mora u dubinu, a ostalo otuda do Drine, Drave i Dunava je bilo u njemackoj ovlasti. Demarkacijska crta te podjele isla je juzno od Samobora do Jajca, Bugojna i Gorazda na Drini. Dakle, BiH su bile podijeljene tako da je zapadni dio Bosne i citava Hercegovina bio pod *talijanskom* a ostala Bosna pod *njemackom indirektnom okupacijom*. Ta podjela, izravna pomoc koju su Talijani pruzali cetnicima uz permanentni sukob Srba i Hrvata (i muslimana), te proturjecnosti izmedju gradjanskih politicara i stranaka i Komunisticke partije Jugoslavije bili su podloga za *medjunacionalne, medjukonfesionalne* i *socijalne sukobe* u BiH koji su prerasli u pravi rat, ali ne dviju nego triju strana. To su bile: 1. *srpska* - koja tezi etnicki cistoj BiH kao dijelu Velike Srbije, 2. *hrvatska* - koja nastoji odrzati te pokrajine kao sastavni dio velike Hrvatske do Drine (s tim da muslimane po podrijetlu smatra Hrvatima), 3. *federalisticka* - (*partizanska*) koja vidi BiH kao autonomnu jedinicu u buducoj federalnoj Jugoslaviji.
Unutarnje sukobe u BiH iskoristila je *Komunisticka partija Jugoslavije (KPJ)*, koja je 22. lipnja 1941., kad je Njemacka napala SSSR, pozvala svoje clanove na ustanak. Poslije teskih poraza u Srbiji ujesen 1941. premjesta se *Glavni stab* partizanskih snaga s *Titom na celu na podrucje BiH* i tu ostaje sve do 1944. *Partizanski pokret podrzava vecina*

Srba koji su bili ugrozeni, a nisu bili u cetnickim redovima, zatim *Hrvati* (i muslimani) *antifasisti, Zidovi* i drugi. U BiH se stvaraju partizanska oslobodjena podrucja, a potkraj 1942. tu nastaje i tzv. *Bihacka republika* gdje se odrzava i I. zasjedanje *AVNOJ*-a, tj. prvog *partizanskog parlamenta.*

Potkraj 1943. u susjednom *Jajcu* odrzano je i II. zasjedanje AVNOJ-a koje najavljuje *novu Jugoslaviju* i stvara *njenu prvu vladu*. Tako BiH postaju ne samo *srediste partizanskog pokreta*, nego i podrucje *najzesceg gradjanskog rata i zariste buduce Jugoslavije*. Od 7 protupartizanskih ofenziva koje su vodili Nijemci, Talijani, postrojbe NDH i drugi, sest je bilo na podrucju BiH, a najglasovitije su bile bitke na Neretvi, Sutjesci, (1943.), desant na Drvar (1944.) i druge.

6. Nastanak federalne BiH

Usporedno s novim organima vlasti za citavu Jugoslaviju, nastajali su tijekom borbe koju su partizani nazivali *Narodno-oslobodilacki rat (NOR)* i *zacetci BiH* kao jedne od *federativnih jedinica* u okviru druge Jugoslavije. Vec u Bihacu potkraj 1942. zakljuceno je da se ustrojavaju *organi vlasti buducih republika*, ali je to odgodjeno zbog presudnih bitaka na Neretvi i Sutjesci. Uoci II. zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu potkraj 1943. odrzano je I. zasjedanje *ZAVNOBiH*-a u susjednom *Mrkonjic-Gradu*. Bio je to prvi zacetak bosanskohercegovackog parlamenta koji je na dva iduca zasjedanja donio odluke o BiH kao *posebnoj republici* u toj, *drugoj Jugoslaviji*.

Potkraj II. svjetskog rata (1944.-45.), kad se raspravljalo u partijskom vodstvu o federalnom ustrojstvu druge Jugoslavije, pokusali su srpski komunisti dobiti u *sastav republike Srbije* osim Vojvodine i BiH po nacelu relativne vecine stanovnistva (oko 44 posto). Na hrvatskoj strani se na temelju povijesnih prava razmisljalo da bi, ako je vec Vojvodina usla u sastav Srbije, *BiH trebale biti u sastavu Hrvatske*. Bilo je i *prijedloga podjele* kao u doba Banovine Hrvatske 1939. *na hrvatski i srpski dio*, ali se tome *protivila muslimanska vecina* koja je predlagala *kompromisno rjesenje o BiH kao autonomnoj jedinici*, a to znaci posebnoj republici. Tome se misljenju pridruzio i *J. Broz Tito* i tako je BiH na temelju svojih *povijesnih i etnickokulturoloskih posebnosti* postala *posebna republika*. Bila je to jedina republika u drugoj Jugoslaviji koja nije imala svoj maticni narod, nego dva konstitutivna naroda: *Srbe i Hrvate*. Muslimani su se mogli po popisu pucanstva 1948. upisati kao Srbi ili Hrvati, a 1953. i kao “*Jugoslaveni-neopredijeljeni*”. Dakle, muslimanima koji su bili pripadnici islamske vjeroispovijedi, nije se jos tada davao status nacije, nego se, zbog njihova slavenskog podrijetla i jezika, smatralo kako vjersko obiljezje nije bitno te se forsiralo njihovo srpstvo, manje hrvatstvo, a najcesce *kompromisno jugoslavenstvo*.

Povratak na sadrzaj

Kratka politicka i kulturna povijest Bosne i Hercegovine

VI. BIH U DRUGOJ JUGOSLAVIJI (1945.-1990.)

1. Ustrojavanje BiH kao posebne republike (1945.)
Ustrojavanjem BiH kao posebne republike i uvodjenjem *federalizma* KPJ je smatrala kako je *nacionalno pitanje rijeseno*. Podjelu Jugoslavije na republike i odredjivanje njihovih granica smatrali su vladajuci komunisti samo privremenim i formalnim pitanjem. Pri odredjivanju granica BiH partijsko se vodstvo drzalo povijesnog a *ne etnickog nacela*. Doslovce, oba su ta nacela primjenjivana na *stetu hrvatskog naroda*. Kad je Hrvatskoj oduzeto podrucje *Srijema* sa Zemunom kao i *Boke kotorske*, tada se uzimalo u obzir *etnicko nacelo*, a kad je bila u pitanju *BiH*, onda *povijesno*. Tako se i moglo dogoditi da su opcine u zapadnoj Hercegovini, koje su imale gotovo stopostotni broj Hrvata ostale u BiH, da je Neum takodjer pripao toj republici. Medjutim, istovrsni problem kao i Neum, tj. *Sutorina u Bokokotorskom zaljevu,* dodijeljen je 1945. Republici Crnoj Gori. Dakle, islo se za tim da se Hrvatska presjece kako bi BiH dobila toboznji *izlaz na more*, a tamo gdje je bio njen prirodni i povijesni izlaz prema *Herceg-Novom*, koga je gradio kralj Tvrtko I., to joj je oduzeto. Isto tako je 7 hrvatskih sela u zaledu Bihaca oduzeto Hrvatskoj i "dodijeljeno" BiH (poslije 1945.).

2. BiH kao "Jugoslavija u malom"
Buduci su BiH bile *sredisnja jugoslavenska republika*, da je *strateski* vrlo *povoljno smjestena*, da je Srbima bila itekako vazna kao spoj sa Srbima u Hrvatskoj i da je, napokon, buduci bogata rudama (ugljen, zeljezo, sume, rijeke), bila predodredjena za *vojnu i tesku industriju*, za odsudnu obranu u slucaju napada izvana, ali i kao "talionica" naroda i kultura, kao prototip buduce, "socijalisticke" Jugoslavije, doslovce "Jugoslavija u malom."
Kako bi se to postiglo, moralo se s BiH upravljati iz Beograda, izravno iz Centralnog komiteta KPJ s Titom na celu. *Muslimanima* nije dano *pravo naroda*, pa su mnogi kao i brojni Hrvati likvidirani, zatvarani, proganjani ili zbog toga sto su "sluzili" NDH, ili zbog toga sto su nesto posjedovali, ili bili politicki nepodobni. Vecina onih koji su bili u vojsci NDH bila je pobijena, a prezivjelima je u praksi dano do znanja kako su *narod drugog reda*. Osobito se nova vlast zestoko okomila na intelektualce,

poglavito Hrvate i muslimane, na bivse clanove Hrvatske seljacke stranke, te na svecenstvo, poglavito rimokatolicko. Tako su tijekom rata i neposredno po njegovu zavrsetku cetnici i partizani likvidirali u BiH bez sudjenja *221 svecenika i redovnika*, a samo u Hercegovackoj provinciji ubili su *71 franjevaca*.
I dok su se u BiH sustavno *progonili i fizicki likvidirali* sudionici *hrvatskih postrojbi* (Hrvati i muslimani), cetnici su potkraj rata presli pretezito u partizane i tako se spasili. Iz BiH su brojni Srbi politickim odlukama preseljeni u *Vojvodinu*, a *naseljavani su Srbi i Crnogorci* kao ucitelji, profesori, policajci, politicari i voditelji vojne industrije u koju se Hrvati nisu rado primali kao nepodobni. Srbi u BiH su sustavno nametali svoj jezik i cirilicu, a potiskivali hrvatski jezik kao i pismo latinicu. I u vojnim garnizonima su casnici bili naseljeni Srbi i Crnogorci i tako se pomalo *mijenjala nacionalna struktura pucanstva*. Ipak, sve to dugorocno nije dalo ocekivane rezultate jer su muslimani imali mnogo *veci natalitet kao i Hrvati*. Pa iako su *Hrvati* zbog svega toga sve masovnije *iseljavali u Hrvatsku*, pa i u *strane zemlje*, jer se u opcinama s hrvatskom vecinom nije gotovo nista gradilo, ipak se broj Hrvata do 1971. kretao od 20 do 23 posto, a 1991. pao na 17,4 posto.
Dakle, provodila se sustavno “jugoslavizacija”, a zapravo *srbizacija BiH*, ali su se javljali i *unutarnji otpori*, poglavito u krajevima gdje su bili brojniji Hrvati i muslimani. Hrvati su postali nacionalno svjesniji i okretali se sve vise prema svojoj maticnoj republici - Hrvatskoj. Muslimani su iskolovali svoju inteligenciju koja je nastojala izaci iz zrvnja hrvatsko-srpskih protimbi i dobiti *status ravnopravnog naroda*.

3. BiH postaje drzavom u okviru Jugoslavije (1974.)
U BiH je poslije II. svjetskog rata izbila i prva prava *buna protiv novog socijalistickog uredjenja*. Godine 1950. pobunili su se muslimani, ali i Srbi i Hrvati na granici zapadne Bosne i Hrvatske. Tu *Cazinsku bunu* (ili kordunasku, kako su je zvali u Hrvatskoj) ugusila je u krvi policija i vojska i godinama je ta buna drzana drzavnom tajnom.
Buduci je 1966. smijenjeno *prosrpsko vodstvo* u okviru Saveza komunista s A. *Rankovicem* na celu, pocela su i u BiH slobodnija politicka razmisljanja. Tomu su pridonijeli slicni procesi u Hrvatskoj i drugim republikama. Prvi korak u tom popustanju bila je odluka Titovog vodstva da se 1971. i *islamskom pucanstvu* koje se dotad opredjeljivalo kao *srpsko, hrvatsko, jugoslavensko ili neutralno*, dopusti status nacije. Otada se muslimani pisu kao Muslimani, tj. velikim pocetnim slovom. Zbog toga se u popisu pucanstva iz 1971. naglo smanjio broj Srba, Hrvata i Jugoslavena u korist Muslimana (npr. broj Srba sa 42,9 god. 1961. pao je na 37,2, a broj Muslimana u istom razdoblju povecao se sa 25,7 na 39,6). Tada su prvi put *Muslimani postali relativno najbrojniji narod u BiH* i ujedno priznati za jedan od konstitutivnih naroda-nacija u tadanjoj Jugoslaviji.
U zelji da djelomice zadovolji nacionalne teznje pojedinih naroda i republika za punijim federalnim odnosima unutar Jugoslavije, Savez komunista je morao popustiti i dopustiti da *Savezna skupstina u Beogradu donese 1974*. novi *Ustav* prema kojem su svim republikama, pa i BiH, *priznata prava saveznih drzava*, a to znaci i *pravo na odcjepljenje*. Bio je to presudan cin na temelju kojega je medjunarodno povjerenstvo pravnika europskih zemalja, tzv. *Badinterova komisija*, na pocetku 1992. rijesila unutarnju krizu Jugoslavije tako da je dopustila *odvajanje Slovenije, Hrvatske, BiH i drugih republika od Jugoslavije i njihovo priznanje kao samostalnih drzava*.

4. Gospodarski i politicki razvoj BiH
Od sredine 70-ih godina BiH sve vise napreduje *gospodarski, kulturno, politicki i sportski*. *Sarajevo* postaje velegradom, a u njemu, Tuzli, Zenici, Mostaru, Banjoj Luci, Velikoj Kladusi podizu se tvornice, kombinati, pravi

koncerni koji nalaze svoje mjesto na svjetskom trzistu (Energoinvest, Energopetrol, Agrokomerc, Zeljezara Zenica i dr.). Do toga napretka doslo je i smjenom starog partizanskog vodstva i dovodjenjem novih kadrova na celu politickih i gospodarskih institucija npr. Hrvat B. Mikulic i dr.).

Vrhunac medjunarodne sportsko-politicke afirmacije BiH bila je *Zimska olimpijada 1984*. u *Sarajevu*. U tome je, doista, sudjelovala citava Jugoslavija, a posebice Hrvatska. Tom je prigodom izgradjeno i modernizirano mnogo toga, bas u Sarajevu i okolici, sto je podiglo *samosvijest* vodecih struktura BiH, poglavito *Muslimana*. Buduci takav razvoj nije odgovarao Beogradu i sve jacoj *velikosrpskoj struji* unutar Saveza komunista, pocela je politicka kampanja protiv muslimanskog vodstva s bracom *Pozdercima* na celu i tzv. *afera Agrokomerc* (1987.) u kojoj je smijenjeno vodstvo tog prehrambenog kombinata u *Velikoj Kladusi* koga je vodio *F. Abdic*.

Unutar Saveza komunista poslije *Titove smrti* (1980.) dolazi do *raslojavanja na centralisticke i federalisticke snage*. To se zbiva i unutar Saveza komunista BiH gdje jaca *velikosrpsko opredjeljenje* medju Srbima, a *Muslimani* teze ka *federalizmu*, *autonomizmu i reformizmu*. Buduci je muslimanska struja uz pomoc Hrvata prevladala (N. Durakovic), Srbi nastoje iznutra oslabiti *republicke institucije* BiH i preuzeti sve ovlasti nad vojskom i teritorijalnom obranom. Kad je 1987. Srpska akademija nauka izdala svoj velikosrpski projekt, tzv. *Memorandum*, a 1987. sve ovlasti u Savezu komunista Srbije preuzeo S. *Milosevic* koji je 1989. na proslavi obljetnice bitke na Kosovu najavio *izravno ostvarenje velikosrpskog programa*, povezali su se opet hrvatski i muslimanski politicari u BiH pred zajednickom opasnoscu

---

Povratak na sadrzaj

Kratka politicka i kulturna povijest Bosne i Hercegovine

VII. BIH POSTAJE SAMOSTALNOM DRZAVOM - DAYTONSKI SPORAZUM (1990., 1992.-1998.)

1. Slom komunizma - visestranacki sustav (1989.-1990.)
Rusenje Berlinskog zida, ujedinjenje Njemacke (1989.), *slom komunistickog sustava* i *kriza visenacionalnih drzava* kakve su bile SSSR, Cehoslovacka i Jugoslavija omogucile su pojavu *visestranackog, demokratskog sustava i u BiH* kao i u drugim jugoslavenskim republikama (osim Srbije i Crne Gore). Tada se pokazalo da je *rjesenje nacionalnog pitanja i federalizam* u drugoj Jugoslaviji bilo samo fraza, paravan za *totalitaristicki sustav* koji je provodila KPJ s Titom na celu. Doista, u usporedbi s prilikama u SSSR-u, toboznji jugoslavenski medjusustav, tj. *treci put izmedju socijalizma i komunizma*, te toboznja nesvrstanost i politika “bratstva i jedinstva” bili su nesto *blazi oblik totalitarizma* koji je ipak omogucavao razvoj gospodarstva, ali on nije bio nista blazi prema demokratskim teznjama i *pravom rjesavanju nacionalnog pitanja*, poglavito kod nesrpskih naroda, a medju njima su bas Hrvati i Muslimani bili najbrojniji.
BiH je u drugoj Jugoslaviji uzimana kao *primjer suzivota*, *etnickog inzenjeringa* prema *jugoslavenstvu* kao naciji ili nadnaciji, pa je zato i nazivana, gotovo s ponosom, “*Jugoslavija u malom*”. Medjutim, kad se pocela raspadati “*Jugoslavija u velikom*”, nije se mogla dugo odrzati ni “*Jugoslavija u malom*”. Vec u ljeto 1990. poceo se raslojavati *Savez komunista* BiH na *stranke po nacionalnom nacelu*. Prvo su *Muslimani* osnovali *Stranku demokratske akcije* (SDA), zatim *Srbi* svoju *Srpsku demokratsku stranku* (SDS), pa napokon i Hrvati Hrvatsku demokratsku zajednicu (HDZ). Potkraj 1990. odrzani su *prvi demokratski izbori* u BiH i biralo se 240 zastupnika, a izabrano za SDA 87, za SDS 71 i za HDZ 45. Broj osvojenih zastupnika odgovarao je otprilike strukturi pucanstva poglavito za Hrvate, manje za Srbe a ponajmanje za Muslimane koji su trebali dobiti preko 100 zastupnika. U *Predsjednistvo BiH* izabrani su takodjer *predstavnici triju najjacih nacionalnih stranaka* a za prvog predsjednika izabran je Alija *Izetbegovic,* predstavnik Muslimana kao najbrojnijeg naroda.

2. Srpska Republika - kolebanje Muslimana (1991.-1992.)

I dok su *Muslimani* i velika vecina *Hrvata* suradjivali u nastojanju da odrze *BiH kao jedinstvenu drzavu triju naroda*, SDS u skladu sa svojom stoljetnom velikosrpskom politikom radi na *podjeli te drzave* i njenog djelomicnog ili *cjelovitog pridruzenja Srbiji*, odnosno postojecoj *"trecoj" Jugoslaviji*. *SDS tada ubrzano ustrojava svoje lokalne organe vlasti*, zatim proglasava pet autonomnih oblasti koje cine *srpsku autonomnu paradrzavu*. Dok se 1991. vodi rat i traje agresija Srbije i Crne Gore na Hrvatsku, dok je izvrsitelj tih osvajackih napadaja Jugoslavenska armija potpomognuta dobrovoljackim jedinicama iz citavog srpsko-crnogorskog nacionalnog korpusa, *SDA se ne snalazi*, *misleci kako ce je obici taj sukob*. Tada Alija *Izetbegovic* izjavljuje kako to *nije "njihov rat".*
Muslimani naivno vjeruju da ce ih *zastititi Jugoslavenska armija*, pa se ne spremaju za obranu i ne pozivaju svoje casnike i vojnike da napuste tu vec sasvim *srbiziranu armiju*.
Kad je Jugoslavenska armija napustila Sloveniju u tzv. "vikend ratu", kad je *zaustavljena i porazena u Hrvatskoj* ujesen 1991., povukla se otud sva u BiH, u svoja vec prije pripremljena uporista. Tako je *BiH postala golemi logor* prepun ljudstva i vojne tehnike. Pod njihovom zastitom *Srbi u BiH bojkotiraju Skupstinu* (parlament) BiH (9. siječnja 1992.) pa proglasavaju jednostrano *Srpsku Republiku*, a od kolovoza 1992. i *Republiku Srpsku* koja je s jednom cetvrtinom zauzete Republike Hrvatske (nazvana Srpskom krajinom), trebala biti *zapadni srpski etnicki bedem*. Krajnji *velikosrpski* cilj je bilo *osvajanje citave BiH i Hrvatske* do crte Virovitica-Karlovac-Ogulin-Karlobag i sve to je trebalo biti *ukljuceno u buducu, Veliku Srbiju u trecoj Jugoslaviji.*

3. Priznanje BIH i velikosrpska agresija (1992.)
Buduci je provodjenju velikosrpskih planova najzesci otpor pruzen u Hrvatskoj i od Hrvata, nije slucajno da je Jugoslavenska (tada po sadrzaju vec srpska) armija napala u listopadu 1991. bas najistocnije *hrvatsko* selo u *Hercegovini - Ravno*, koje je sruseno a pucanstvo pobijeno ili rastjerano. Predsjednistvo BiH s A. Izetbegovicem na celu nije osudilo taj cin *izravne agresije na hrvatski narod u BiH*. Nakon odrzanog referenduma (1. ozujka 1992.) u kome se velika vecina *muslimanskog i hrvatskog pucanstva izjasnila za BiH kao samostalnu drzavu*, clanice Europske zajednice priznale su je (7. travnja 1992.) kao drzavu i primile (22. svibnja) u clanstvo UN. Hrvatska je odmah priznala BiH.
Srpski separatisti i agresori *blokirali su vojskom Sarajevo*, a uskoro krenuli u *otvorenu agresiju* s ciljem zauzimanja citave BiH od Drine na istoku do Une na zapadu. Zbog oruzane i brojcane premoci, pasivnosti Muslimana i toleriranja srpske agresije od strane europskih zapadnih velesila i UN-a, *Jugoslavenska armija*, vec tada u *sluzbi velikosrpskih programa*, ostvarila je vecinu svojih ciljeva. Zauzeli su *velik dio istocne Bosne, istocne Hercegovine*, velik dio *Bosanske krajine s Banja Lukom*, izvrsili su *etnicko ciscenje Muslimana i Hrvata*, izveli *masovne pokolje i otvorili prve koncetracijske logore*. Organizirani otpor su im pruzili samo bosanskohercegovacki Hrvati koji su vec imali ratna iskustva i pomoc iz Hrvatske. Okupljeni su bili oko *Hrvatskog vijeca obrane* (HVO), tj. vojske *bosanskohercegovackih Hrvata* s kojima se u pocetku borio i odredjen broj Muslimana.

4. Zajednicki otpor Hrvata i Muslimana agresiji (1992.)
Tek ujesen 1992. u obranu svojih sela i gradova ukljucuju se djelatnije i *Muslimani*, poglavito u *sredisnjoj Bosni*, u *Tuzli* i okolici koja je bila prva na udaru nakon osvajanja citavog Podrinja, dijela sjeveroistocne Posavine i povijesnog grada *Jajca*. Glavni grad *Sarajevo,* koga su agresori neopravdano proglasili "*srpskim*" drzali su *Jugoslavenska armija i cetnici* u stalnom okruzenju. Tada se vec otvoreno *provodi genocid* i *protjerivanje Muslimana i Hrvata* u BiH. Vecina nalazi kao

izbjeglice smjestaj u Hrvatskoj (npr. 1993. oko pola milijuna Bosnjaka i Hrvata koji su imali najvece gubitke u BiH). Nicu novi *logori* i ruse se svi *kulturno-povijesni objekti*, poglavito *katolicke crkve i muslimanske dzamije*, pa i one koje su bile kulturno-sakralni objekti najvise kategorije, npr. dzamija *Ferhadija u Banjoj Luci*. Pocinjeni su stravicni *zlocini cetnika* nad djecom, zenama, svecenicima, a kao najgnusniji oblik ponizavanja i sirenja strave izvodjena su masovna *silovanja* zena i nedoraslih djevojcica - Muslimanki i Hrvatica.

Ipak, *zajednickim otporom*, *boljom organizacijom* i poglavito uz pomoc koja je stizala iz *Hrvatske ili preko Hrvatske*, pa i iz islamskih i drugih zemalja, *Hrvati i Muslimani-Bosnjaci* (koji su osnovali svoju vojsku), zaustavili su velika srpska napredovanja i donekle *stabilizirali bojisnicu do konca 1992. godine.*

5. Muslimansko-hrvatski sukob u BiH (1993.)

Zajednicka *obrana Tuzle, Bihaca* i jos nekih mjesta pokazala je da Muslimani-Bosnjaci i Hrvati mogu uspjesno suradjivati, ali samo tamo gdje vecinu nisu imali *ekstremisti*, poglavito *dobrovoljci* iz islamskih zemalja (mudzahedini) koji su zastupali *islamski fundamentalizam* i *vjerski rat* (dzihad). Kad je u pocetku srpnja 1992. osnovana *krovna organizacija Hrvata* u BiH nazvana *Hrvatskom zajednicom Herceg-Bosne*, vodstvo SDA je to *tretiralo kao oblik razbijanja sredisnje, centralizirane bosanskohercegovacke drzave* i pokusaj odvajanja krajeva naseljenih Hrvatima i njihova sjedinjavanja s Republikom Hrvatskom. Otada Muslimani napustaju hrvatske vojne jedinice, ustrojavaju ciste muslimanske, pa djeluju dvije sasvim odvojene vojske koje se s nepovjerenjem odnose jedna prema drugoj.

Buduci su svojom zakasnjelom i neorganiziranom obranom izgubili *istocnu Bosnu*, *Muslimani-prognanici* su naselili pretezito *srednju Bosnu* s namjerom da Hrvate potisnu otud prema zapadu, tj. prema *Hrvatskoj*. Tada se pojavila prosudba: “*Ako smo bili slabiji i izgubili od Srba, jaci smo i potisnut cemo Hrvate!*” Ili: “Srbi nam hoce uzeti teritorij, a Hrvati dusu!” (tj. vjeru, naciju). Kad se Hrvati nisu i nakon prijetnji i pritisaka s muslimanske strane htjeli povuci sa svojih polozaja i iz svojih naselja, poceli su manji sukobi i nesporazumi. Hrvati su se *povukli iz svih zajednickih organa vlasti BiH*, a u proljece 1993. poceli su *sukobi izmedju Muslimana i Hrvata i otvoreni rat u srednjoj Bosni, u Mostaru, u porijecju rijeka Neretve i Rame*. U iniciranju tih sukoba imale su vaznu ulogu i inozemne tajne i vojnicke sluzbe i sredstva obavjestavanja, poglavito iz Srbije.

6. Smirivanje sukoba Bosnjaka-Muslimana i Hrvata (1994.)

Tek kad se vidjelo da medjusobni *sukob* dvaju ugrozenih naroda-*Muslimana-Bosnjaka* i *Hrvata - zrtava velikosrpske agresije* ide na ruku napadacu, sukobi izmedju njih poceli su jenjavati, a posve su zaustavljeni izvana, poglavito posredovanjem SAD-a i predsjednika Clintona. Najprije je sklopljen ugovor u Washingtonu (18. ozujka 1994.) i ponovo uspostavljena suradnja Muslimana (Bosnjaka) i Hrvata, a zatim utemeljena federacija tih dvaju naroda i predvidjena konfederacija izmedju Republike BiH i Republike Hrvatske. Kao pilot - projekt zblizavanja u gradu *Mostaru*, sredistu Hercegovine, uvedena je *zajednicka uprava Europske unije*. Tijekom 1995. jos se vise poboljsalo sporazumijevanje bosanskohercegovackih Hrvata i Muslimana-Bosnjaka, kako vojnicki, tako i politicki. Otada preko Hrvatske ide nesmetana *pomoc u BiH*, a vec dotada *Hrvatska je primila na stotine tisuca* njenih *izbjeglica*, kako Hrvata tako i Muslimana-Bosnjaka. *Hrvatska vojska i HVO* izveli su brojne akcije na zapadnoj granici s BiH, stalno pomazuci opkoljenom Bihacu da ne padne u srpske ruke.

7. Deblokada opkoljenog Bihaca - oslobadjanje sjeverozapadne Bosne (1995.)

Hrvatska je vojska u ljeto 1995. u izvanredno uspjesno pripremljenim i izvedenim vojnickim akcijama *“Bljesak” i “Oluja”* izasla na sjeverozapadne i zapadne granice Bosne i Hercegovine. U akciji “Oluja” oslobodjen je mjesecima blokirani *Bihac* koga su zajednicki branili *Hrvati i Bosnjaci-Muslimani*. Zatim je Hrvatska vojska dogovorno *presla bosansku granicu, oslobodila sjeverozapadnu Bosnu* (gradove Drvar, Jajce, Mrkonjic-Grad) i izravno zaprijetila *oslobadjanjem Banja Luke*. Od te uspjesne hrvatsko-bosanske oslobodilacke akcije pobunjene Srbe spasile su SAD koje zbog *ravnoteze snaga* nisu zeljele potpuni slom srpsko-crnogorskih agresora.

8. Nedjelotvorna zastita UN

Iako je BiH u *proljece 1992*. poslije spomenutog *referenduma* bila *priznata kao samostalna i cjelovita drzava* i bila primljena za *clanicu UN*, iako su u nju poslani medjunarodni promatraci, zastitne snage UN-a i humanitarna pomoc, ipak nisu tamosnji Hrvati, Bosnjaci-Muslimani i dr. nesrpsko pucanstvo bili zasticeni. Otud je izbjeglo oko 700 tisuca Muslimana i Hrvata, najvecim dijelom iz podrucja koje su okupirali Srbi (Bosanska krajina, Posavina, Podrinje). Ostale su uz Drinu samo neke muslimanske enklave kojima su UN, toboze, jamcile sigurnost, ali nisu uopce reagirale kad su *jedinice Republike Srpske* pod zapovjednistvom R. *Karadzica* i generala Mladica zauzele *Zepu i Srebrenicu* u istocnoj Bosni i *izvrsile strahovite likvidacije* vise tisuca ratnih vojnih zarobljenika, ali i civila (12. srpnja). Sacuvala se samo muslimanska *enklava* oko grada *Gorazda na Drini*.

9. Daytonski sporazum (1995.)

U studenom 1995. sklopljen je u Daytonu (SAD), sporazum celnika sva *tri bosanskohercegovacka naroda, tj. Muslimana-Bosnjaka, Srba i Hrvata* koji je iduci mjesec sluzbeno potpisan u Parizu uz nazocnost predstavnika UN-a i zapadnih velesila sa SAD-om na celu. Prema njemu utvrdjeno je da BiH *opstaje kao cjelovita drzava* koja se dijeli na *srpski dio* i *Federaciju Muslimana-Bosnjaka i Hrvata* koje cine *jedan entitet,* iako su to dva konstitutivna naroda: *Muslimani-Bosnjaci i Hrvati*. Tom prigodom je ucinjen veliki *ustupak Srbima kao agresorima* i dopusteno im je zadrzati cak *49 posto teritorija* iako ih je 1991. u BiH zivjelo samo nesto preko 33 posto. Pitanje grada *Brckog na Savi i koridora*, koji spaja istocne sa zapadnim dijelovima Republike Srpske, ostavljeno je za kasnije i to do danas (konac 1998.) nije rijeseno. Pitanje *pet najvecih gradova* rijeseno je tako da *glavni grad Sarajevo drze Muslimani-Bosnjaci* (djelomice Srbi), *Tuzlu i Zenicu Bosnjaci*, *Banja Luku Srbi*, a *Mostar dijele Bosnjaci i Hrvati*. Ako se tome doda da drugih pet gradova po velicini drze Bosnjaci (Bihac, Bugojno, Travnik) te Doboj i Brcko Srbi, onda se moze zakljuciti da bosanskohercegovacki Hrvati, iako imaju gotovo petinu pucanstva, nemaju svoju upravu ni u jednom od 10 najvecih gradova.

U BiH su tada usle *zastitne snage zvane SFOR* u kojima je najvise *Amerikanaca*. Provodjenje dogovora u Daytonu preuzeo je Svedjanin Carl *Bildt*, a sve tri strane unutar BiH obvezale su se provesti u djelo sve dogovoreno, poglavito *sacuvati mir, omoguciti povratak prognanika* i *izbjeglica i uspostaviti zivot u multietnicnosti, multikonfesionalnosti i multikulturalnosti prema zapadnim uzorima*. Medjutim, iako je otada proslo tri godine, *otpori takvom rjesenju su sve cesci i brojniji*, a pruzaju ih sve tri strane. U tome prednjace *Srbi* koje ne odustaju od *prikljucenja dijela BiH Srbiji* (Jugoslaviji). *Bosnjaci-Muslimani*, pak, zele *jedinstvenu BiH* u kome bi oni bili *vladajuci narod*, a dva druga naroda samo manjine, dok *Hrvati* nastoje, a na to imaju povijesno pravo, *sacuvati status ustavnog (konstitutivnog) naroda* u toj tronacionalnoj drzavi.

10. Etnicki zemljovid BiH - "tigrova koza"
U Europi ne postoji toliko naroda, vjerskih zajednica, jezika i kultura na tako malom prostoru kao u BiH. To je posljedica prodora Osmanlija u Europu i islamizacije koja je najvise uspjeha imala na podrucju tih pokrajina, te danasnje Albanije, Kosova i Sandzaka. I dok je na podrucju Srbije, Bugarske, Grcke (i u 17. st. u Madjarskoj i dijelu Hrvatske) izvrsena *krscanska rekonkvista* i potisnuti Osmanlije-muslimani, odnosno rijeseno istocno pitanje, to se u BiH, u Sandzaku na Kosovu i u Albaniji nije zbilo.
Zbog toga postoje danas u Europi samo *dvije drzave*: *Albanija i BiH*, odnosno jedna pokrajina Kosovo, koje imaju muslimansku vecinu pucanstva. Medjutim, dok Albanci islamske vjeroispovijedi zive uglavnom u kompaktnim skupinama, Muslimani-*Bosnjaci su razasuti* po citavoj BiH i najgusce su naseljeni bas u pogranicnim krajevima, na zapadu prema Hrvatskoj (Bosanska krajina) i na istoku prema Srbiji (do 1992. dok ih nisu Srbi protjerali ili pobili). Isto tako su Srbi pretezito zivjeli na zapadu, Hrvati na jugozapadu, sredisnjoj i sjeveroistocnoj Bosni, a u gradovima pomijesano. Stoga mozemo slikovito govoriti o BiH kao "*tigrovoj kozi*" koju pokazuje etnicki (i vjerski) zemljovid te zemlje.

11. O mogucnostima cjelovite, multietnicke BiH?
Na europskom Zapadu i u SAD obicno se smatra kako je BiH zivjela stoljecima u idealnoj *multietnickoj, multireligijskoj i multikulturalnoj zajednici*. Medjutim, proslost te zemlje koja je tek 1992. prvi put u novijoj povijesti postala nominalno samostanom drzavom govori suprotno, a to pokazuje i ovaj kratki pregled. Naime, u doba Osmanlija postojala je jaka sredisnja vlast u kojoj su samo *muslimani bili u polozaju slobodnog puka*, a druge dvije vjere, poglavito *katolicka zajednica*, bile su u polozaju raje, tj. *bespravnog zivlja*. Od 1878. do 1918. kad je BiH bila pod protektoratom ili u sastavu *Austro-Ugarske* koja se oslanjala na katolicko i djelomice muslimansko pucanstvo, Srbi su bili nezadovoljni i trazili da se BiH sjedini sa Srbijom. Red izmedju stanovnistva triju vjera drzala je takodjer *jaka austro-ugarska centralna vlast.*
U vrijeme prve jugoslavenske drzave (1918.-1941.) *povlasteno je bilo srpsko (i crnogorsko) ziteljstvo*, dakle ono *pravoslavne* vjere. U doba II. svjetskog rata, za postojanja Nezavisne Drzave Hrvatske (1914.-1945.) *favorizirano je pucanstvo katolicke i islamske vjeroispovijedi* koje se tada u glavnom smatralo *Hrvatima* i bilo ugrozeno od cetnika, a kasnije djelomice i od partizana. U drugoj, *komunistickoj Jugoslaviji* (1945.-1990.) indirektno se daje *prednost Srbima* (i Crnogorcima), od muslimana samo onima koji su bili sudionici partizanskog rata, clanovi Komunisticke partije, odnosno projugoslavenski ili prosrpski orijentirani. *Hrvati* su tada opet tretirani kao i u Osmanlijskom *Carstvu*, a to znaci *najnepovoljnije* od sve *tri etnicke zajednice u BiH*. Rijetki su postigli najvise polozaje, nametan im je kompleks kolektivne krivnje za drzanje u II. svjetskom ratu, nisu imali svojih etnickih, jezicnih, kulturnih, i drugih prava, pa i tamo gdje su imali vecinu nastojalo se to ponistiti posebnim, umjetnim granicama opcina ili kadrovskim rjesenjima na njihovu stetu. Zbog toga su bas *Hrvati bili narod koji je najvise iseljavao iz BiH.*
Poslije sloma komunizma i raspada druge, samo po imenu *federativne Jugoslavije* (1990.), dakle kad vise *nije bilo jake centralne vlasti* kao u *tursko, austrijsko, jugoslavensko doba*, opet su na povrsini izbile sve kulturoloske, civilizacijske, konfesionalne i etnicke *suprotnosti* i *stoljetne mrznje i zavade*. Sve je to pokrenula *srpsko-crnogorska agresija na Hrvatsku pa zatim na Hrvate i Muslimane u BiH* (1991. 1992.), a iza svega je stajala stoljetna teznja Srba do konacno *ugrabe BiH* kao, toboze, svoju zemlju. Otpor najprije *Hrvata* a zatim i *Muslimana*, pa sukob ta dva naroda kao *zrtava agresije* (1993.), doveo je opet kao i u doba II. svjetskog rata do medjusobnog sukoba triju naroda, samo ovaj

put nije bilo cetvrte, kompromisne, partizanske politike koja je na bazi oslobadjanja od neprijatelja i obecanog federalizma vodila ka pomirbi svih strana, a preko nje, zapravo, uspjehu svoje komunisticke revolucije.

12. I opet protektorat

Mir u BIH, zapravo prestanak otvorenog rata, mogle su opet donijeti samo *jake vanjske sile*. Kad tu ulogu nisu mogli odigrati europski politicki savezi, nastupile su *UN*, *odnosno SAD* s Daytonskim i drugim sporazumima. Dogodilo se opet ono sto s e vec na neki nacin zbivalo i u doba *velike istocne krize 1875.-1878*. kad su u Berlinu velesile dale *mandat Austro-Ugarskoj* da odrzava red u tom eruptivnom podrucju, dakle protektorat. Zbilo se ono sto je prije vise od stoljeca rekao hrvatski ideolog i politicar *Ante Starcevic* Naime na prijedlog da se *BiH daju vanjski cuvari* (protektori) on se upitao "*A tko ce cuvati te cuvare?*". Odnosno, dokad ce ti cuvari moci i htjeti o svom *trosku odrzavati red i sprjecavati novi rat?*
Naime, postdaytonska BiH je na papiru *jedna drzava*, u njoj su *dva entiteta*, *tri etniciteta* (naroda), *cetiri-pet uprava*, *dva pisma*, *tri jezika*, za tri konstitutivna naroda koji se, nazalost, ni o cemu ne mogu normalno razgovarati, a jos manji dogovoriti. Tu su na uskom prostoru pomijesane tri *ponajvece svjetske religije*, a to znaci isto toliko *kultura i civilizacija*, vise vlada, nacionalnih simbola, vise od tri upravna sredista i jos mnogo toga raznorodnog sto se tesko uskladjuje usprkos nastojanjima koja dolaze uglavnom sa strane, iz Europske zajednice, iz SAD-a i Ujedinjenih naroda (UN).

Povratak na sadrzaj

Kratka politicka i kulturna povijest Bosne i Hercegovine

KULTURNA I PRIRODNA BASTINA NA PODRUCJU BOSNE I HERCEGOVINE

1. Spomenici materijalne kulture
Na podrucju danasnje Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu skraceno BiH) postoje brojna arheoloska nalazista iz svih razdoblja ljudske povijesti o kojima smo vec nesto rekli u pregledu povijesti, a ovdje cemo istaknuti samo ono najvaznije, poglavito iz kulturne povijesti. U pecini koja se naziva *Badanj*, nedaleko od Stolca u Hercegovini, otkriven je *prvi crtez* paleolitskog covjeka u BiH. Takvih nalaza crteza, za koji se pretpostavlja da je star oko 10 tisuca godina, *malo je i u europskim razmjerima*. Otkrivena su brojna nalazista i iz mladjih razdoblja, a medju njima najpoznatija su *Butmir* kraj Sarajeva gdje su nadjene lijepe figure, vaze, keramika, pa *Glasinac* sa tumulusima iz zeljeznog doba, ostaci *sojenickog naselja* u *Donjoj Dolini* na Savi i dr. Tu su i ostaci zivota brojnih ilirskih plemena, Kelta, Grka, Rimljana, Avara i naravno, Slavena, poglavito Hrvata.
Buduci se teritorij danasnje BiH nalazi na *zapadnom, rimskom podrucju Carstva*, ali da se razvijao i pod utjecajem *istocne, grcke*, odnosno *bizantske kulture*, tu postoji raznolikost oblika zivota, gospodarstva, graditeljstva i uopce u cjelokupnoj kulturnoj bastini. Rimski ostatci su u Mogorjelu, Brezi, Ilidzi.
To naslijedje djelovalo je i na slavenske doseljenike, poglavito *Hrvate*, koji vec na rusevnim, ali nazocnim *temeljima Rimskog Carstva*, stvaraju svoju vlastitu, *autohtonu kulturu*, naravno u skladu s njihovim skromnim mogucnostima i iskustvom.
U BiH je broj spomenika kulture mnogo manji nego u susjednoj Hrvatskoj. Prvo zato sto je mnogo toga iz predturskog razdoblja unisteno u brojnim ratovima, drugo zato sto se mnogo toga gradilo u drvu a manje u kamenu. Drvene gradjevine nisu izdrzale brojna stoljeca i jos brojnije pozare. Tu, medjutim, postoje neke osobitosti kakvih nema u drugim zemljama ili u mnogo manjem broju. To su poglavito *nekropole stecaka* (mramor), srednjovjekovnih kamenih nadgrobnih spomenika s natpisima, ukrasima i znakovima. Podizu se od 12. do 15. st. a taj obicaj nestaje u doba osmanlijske okupacije BiH. Smatra se da ih ima oko 50 tisuca, a nalaze se u skupinama od desetak do stotinu, od toga oko 300

ih ima *tekstove* sto su ih sastavljali *dijaci* (svecenici). Stecci imaju umjetnicku, ali i povijesnu vrijednost, a kao specificnost obradjeni su u strucnoj literaturi i na stranim jezicima. Treba dodati da stecaka ima i na podrucju Hrvatske, npr. u Dalmatinskoj zagori i okolici Dubrovnika.
U drugu skupinu spomenika materijalne kulture mogli bismo svrstati *utvrde* koje su nastale u predosmanlijskom razdoblju na podrucju uze Bosne i Hercegovine kao i u tzv. Turskoj Hrvatskoj od Vrbasa (ili Ukrine) na zapad, sto je do 15. i 16. st. bio dio Kraljevine Hrvatske, uostalom kao i tzv. Turska Hercegovina, danas je to njen sjeverozapadni dio. To su npr. utvrde u *Pocitelju, Vranduku, Jajcu, Kamengradu, Kljucu, Tesnju, Maglaju, Gradaccu, Srebrenici, Doboju, Bihacu, Velikoj Kladusi, Buzimu, Bobovcu, Kraljevoj Sutjescí, Mostaru, Doboru, Travniku* i drugdje.
U trecu skupinu mogli bismo ubrojiti cuvene *gradjevine*, poglavito *mostove* sto su ih za osmanlijske narucitelje podizali uglavnom graditelji i kamenoresci iz hrvatske Dalmacije (tada u sastavu Mletacke Republike), ali i neki islamski graditelji poput majstora *Hajrudina* koji je podigao cuveni mostu u gradu koji se po njemu i nazvao *Mostarom*. Drugi isto tako nadaleko poznati most je onaj sto ga je dao bosanski poturica *Mehmed pasa Sokolovic* podici na rijeci *Drini u Visegradu (1566.).* Nazalost, prvi je srusen tijekom rata 1993., a drugi i danas stoji kao i manji, slicni mostovi u *Trebinju,* na rijeci *Zepi, Kozja Cuprija,* i drugi.
U cetvrtu skupinu mogli bismo ubrojiti malobrojne gradjevine podignute za cetiri osmanlijska stoljeca. To su poglavito *dzamije*, *sahat* (sat) - kule, hanovi (gostinjci, danas hoteli, zapravo moteli, odnosno karavan - seraji), a na podrucju Turske Hrvatske i Turske Hercegovine obnovljene su brojne pogranicne utvrde, npr. *u Ostroscu, obim Kladusama, Ripcu, Cazinu* i drugdje. Medju dzamijama treba posebno istaknuti sarajevsku, focansku, banjolucku, bihacku. Neke od njih, npr. banjolucka *Ferhadija* (koju su Srbi do temelja srusili kao i vecinu katolickih crkava) bile su samo pregradjene i prilagodjene *bivse katolicke crkve* kao i ona Sv. Ante u *Bihacu*. Neki hanovi, naravno modernizirani, zadrzali su se i do danas, npr. opjevani *Morica - han* u Sarajevu. Karakteristicne su uze, trgovacke gradske jezgre, tzv. carsije, npr. *Bascarsija u Sarajevu* s cuvenom sahat - kulom.
Posebnu skupinu, kao i u Hrvatskoj, cine *rimokatolicki samostani* sa svojim cuvenim knjiznicama, galerijama, muzejima, ljekarnama, ucionicama. U srednjoj Bosni glasoviti su samostani u *Kraljevoj Sutjesci, Kresevu, Fojnici, Guca - gori,* zatim *Petricevac i Marija - Zvijezda* kraj *Banja Luke, Siroki Brijeg* u Hercegovini, *Tolisa i Plehan* u Posavini, pa samostani u *Sarajevu, Livnu (Gorica), Mostaru* i drugdje. U BiH se nalaze i tri katolicke biskupije sa sjedistima u Sarajevu koje imaju svoje katedrale, ali one nisu neke vece kulturno - povijesne vrijednosti. Slicno se moze reci i za pravoslavne manastire koji su uglavnom gradjeni od 16. st. dalje, ali su skromnih dimenzija i umjetnicke vrijednosti. Nisu to manastiri poput onih srpskih i razdoblja srednjeg vijeka, iako su gradjeni u slicnom, bizantskom stilu. Kulturno - povijesnu vrijednost imaju samo neke fresko - slike bizantskog stila, poglavito one koje su slikali majstori *Longin u Lomnici i G. Mitrofanovic u Dobricevu i Zavali.*

2. Spomenici pisane i likovne kulture

Malo je naroda u Europi, gotova da ih i nema, koji su doselili na podrucje Rimskog Carstva, u njegov zapadni dio, a da se nisu romanizirali i utopili u toj visoj kulturi, izgubili svoj jezik a cesto i ime (Franci, Burgundi, Goti, Langobardi). To se, medjutim, nije dogodilo i s Hrvatima koji su primili tecevine te kulture, zatim i krscanstvo, djelimice pismo (latinicu), ali se nisu nikada asimilirali, nego su, naprotiv, brojne Iliroromane, Avare, Vlahe i dijelove drugih naroda kroatizirali.
Hrvati su vec u 12. st. pisali na svom pismu i jeziku, ali treba dodati da su se sluzili, zapravo, s *tri pisma*, tj. *latinicom, glagoljicom* i jednom verzijom cirilice zvanom *bosancica*. Jezik kojim su se sluzili u to doba

bio je staroslavenski, tj. ondasnji jezik koji su tada razumjeli svi slavenski narodi. Posebno treba istaknuti da su Hrvati jedini narod koji je ishodio pravo obavljanja *svete sluzbe Bozje* na *svom jeziku*, a svi ostali su se morali sluziti jednim od tada priznatih jezika (latinski, grcki, hebrejski).
U *Bosni* je od 12. st. nastajala posebna banovina u sjeni hrvatsko - ugarskog kraljevstva i pod njenim suverenitetom. Ta banovina, poglavito za bana *Kulina* (1180.-1204.) nastoji voditi i samostalnu politiku i jacati gospodarske odnose. To se isto odnosi i na hrvatski *Dubrovnik* koja tada postaje takmac *Veneciji* i nastoji uspostaviti dobre odnose i s *Bosnom, Srbijom, Dukljom,* ali i sa svim sredozemnim drzavama. *Kulin s Dubrovnikom* 1189. sklapa *trgovacki ugovor* koji govori mnogo o razvoju gospodarskih i trgovackih odnosa a pisan je *hrvatskim jezikom*. Slican je ugovor *Tvrtko I.* kao ban bosanski sklopio s *Dubrovcanima* i, kao i Kulin, oslobodio ih svih nameta i carina u svojoj banovini. Posebno upozoravam na te cinjenice u nasa doba kad pregovori izmedju Republike Hrvatske i BiH oko uporabe luke Ploce i prolaz kroz podrucje Neuma traje godinama.
S podrucja zapadne Bosne, odnosno istocne Dalmacije, potjecu dva mozda najljepsa ilustrirana vjerska rukopisa s pocetka 15. st. Oba su vezana uz ime *Hrvoja Vukcica Hrvatinica*, splitskog hercega i kneza Donjih krajeva. To su *Hrvojev misal* i *Hvalov zbornik.* Prvi je pisan *glagoljicom* i najljepsi je i *najbogatije iluminiran glagoljski rukopis* s 247 listova na pergameni. *Hvalov zbornik* pisan je *bosancicom*, manjeg je formata i s 359 listova, a smatra se najkompletnijim rukopisom Crkve bosanske. Nazalost, original prvoga cuva se u *Carigradu,* a drugoga u *Bologni*, ali postoje kopije u Nacionalnoj i sveucilisnoj knjiznici u Zagrebu i u Akademiji nauka BiH u Sarajevu. U Zemaljskom muzeju u Sarajevu cuva se *Sarajevska hagada*, obredna knjiga *Zidova - sefarda* koja potjece iz Spanjolske, vjerojatno iz 14. st. i jedan je od najljepsih, bogato ilustriranih rukopisa takve vrste u svijetu. Sva tri navedena rukopisa iznimno su vazni dokumenti za proucavanje povijesti umjetnosti srednjovjekovnog razdoblja.

3. Razvoj prosvjete, znanosti i kulture

O skolstvu u srednjevjekovnoj Bosni nema podataka, a za Osmanlija postojala su samo vjerska ucilista. Katolicka su djelovala u samostanima (Kresevo, Fojnica, Kraljeva Sutjeska), muslimanska uz dzamije, tzv. mektebi, a grkoistocne skole se spominju tek u 19. st. Prva srednja skola za muslimane - medresa radila je od 1537., a za katolike u spomenutim samostanima, a za pravoslavne svecenike od 1858. u Zitomislicima. U *Sarajevu* je otvoreno Sveuciliste 1939., pa 1947. a danas rade fakulteti jos u Mostaru, Tuzli, Banja Luci i Zenici. *Prva akademija znanosti i umjetnosti* (JAZU) osnovana je 1866. u *Zagrebu* kao sredisnja znanstvena ustanova za sve *Juzne Slavene,* pa se i nazivala *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*, (danas Hrvatska akademija HAZU). Naucno drustvo *Bosne i Hercegovine,* osnovano 1951., 1966.je proglaseno u *Akademijom nauka BiH* koja i danas djeluje, iako u otezanim uvjetima.
Prva tiskara na podrucju BiH utemeljena je 1519. u manastiru u Donjoj Sopotnici kraj Gorazda i u njoj su tiskane tri crkvene (pravoslavne) knjige.
U BiH su najbogatije knjiznice franjevackih samostana, npr. onih u Kraljevoj Sutjesci, Kresevu, Fojnici, Sirokom Brijegu, te u pravoslavnim manastirima (Zitomislici, Duzi). Najveca je bila *Gazi Husrev - begova* knjiznica *u Sarajevu* osnovana 1537. za potrebe mjesne medrese (muslimanske vjerske skole). Prva znanstvena biblioteka utemeljena je zajedno s cuvenim *Zemaljskim muzejem u Sarajevu 1888.* za austrougarske vlasti u toj zemlji. U svibnju 1945. osnovana je u Sarajevu *Narodna i univerzitetska biblioteka* kao sredisnja bibliotecna ustanova koja usprkos ratnim stradanjima djeluje i danas.

U BiH razvoj arhivske djelatnosti kasni i pocinje tek potkraj 19. st. Drzavni arhiv BiH osnovan je 1947., a kasnije je promijenio ime u Arhiv BiH koji i danas djeluje kao drzavni arhiv. Osim drzavnih arhiva u Hrvatskoj i BiH postoje i regionalni, pokrajinski, zupanijski i gradski arhivi, a medju njima su u europskim razmjerima poznati posebice Povijesni arhivi u Dubrovniku, Zadru i Splitu koji cuvaju brojne spise o proslosti Hrvatske i hrvatskog zaledja, tj. BiH i drugih zemalja na Balkanskom poluotoku.
U BiH povijest kazalisnog zivota nije dovoljno ispitana, ali se zna da je na dvorovima vlastele bilo glumaca i putujucih skupina, npr. iz Dubrovnika. U osmanlijskom razdoblju postojalo je istocnjacko pucko kazaliste zvano *karadjoz* koje se npr. u *Sarajevu* odrzalo sve do 20. stoljeca. Od sredine 19. st. pocinju s radom hrvatske i srpske diletantske skupine koje vode ucitelji, svecenici, a dolaze i slicne i iz Hrvatske i Vojvodine. Tek potkraj 19. st., za austrijske vlasti, od 1881. postoji i njemacko kazaliste u *Sarajevu*, u Tuzli se 1898. osniva prvo “narodno pozoriste” u BiH, a 1913. u Sarajevu *Zemaljsko narodno kazaliste,*od 1919. *Narodno pozoriste*, (od 1941. do 1945.) naziva se *Hrvatsko drzavno kazaliste*, a od 1945. *Narodno pozoriste.* Godine 1949.-1950. pocinju s radom i kazalista u *Mostaru, Tuzli i Zenici.*
Najstariji javni muzej u BiH je *Zemaljski muzej u Sarajevu* koji je utemeljen 1888. godine. Njegova arheoloske, etnografske i prirodnjacke zbirke uzivaju veliki ugled u europskim razmjerima. Danas u BiH postoji desetak regijskih, vise gradskih i nekoliko memorijalnih muzeja.
U BiH je sredisnja *Umjetnicka galerija u Sarajevu* (1946.), a ima svoje podruznice u Banja Luci, Mostaru, Zenici i Tuzli.

4. Jezicna kultura

Prije obrade suvremene jezicne problematike na podrucju danasnje Bosne s Hercegovinom treba podsjetiti na nekoliko cinjenica: 1. da je *samo hrvatski jezik*, odnosno njegova tadanja staroslavenska varijanta, imala *pravo sluzenje mise* i drugih crkvenih obreda na svom jeziku, te da su se na ovom prostoru rabila i tri domaca pisma: glagoljica, bosancica i cirilica. 2. da je tijekom 16. st. a i nesto kasnije *hrvatski jezik* (crovata lingua) *bio vojnicki i diplomatski jezik od Beca do Carigrada* i da su ga govorili “svi Turci, a napose ratnici” (M. A. Pigafetta). 3. da je *ikavski govor*, koji je *poglavito hrvatsko narjecje*, bio uobicajen u citavoj BiH od Jadranskog mora do Drine, te da su se istim jezikom sluzili i okolni krajevi kao Dalmatinska zagora, Lika, Slavonija, dakle jedno zaokruzeno podrucje, citava danasnja BiH i rubni dijelovi Hrvatske. Do dolaska Vlaha, danasnjih Srba, nije se znalo za ijekavicu, pa je postojala samo Kraljeva Sutiska (ne Sutjeska), Tintiste (ne Tjentiste), kameni spomenik mrtvima se “usicao” u kamen (stecak) i nazivao “biligom” (ne biljegom). I dalje: 4. da je rimski *papa Urban VIII.* godine 1623. nalozio svim katolickim samostanima da *otvaraju katedre* vec uobicajenih crkvenih jezika, (i arapskog) ali uz njih obvezno i *ilirskog*, a to znaci *hrvatskog jezika*. To se odnosilo na samostane ali i sveucilista s obje strane Alpa, dakle od Salamanke i Valencije u Spanjolskoj, do Pariza, Kölna, Beca, Bologne, Padove itd. 5. *Hrvatsko ime za jezik* i pucanstvo bilo je *uobicajeno po citavoj BiH*, pa npr. brojna danasnja prezimena koja nose Bosnjaci-Muslimani podsjecaju na nekadanju etnicku i vjersku (katolicku) pripadnost. To su plemici: Hrvatinici, koji su bili katolici i gospodari Donjih krajeva, pa Hrvacici, Hrvici, Hrvo, Hrvicic, Hrvatovic, Hrvati, te Rustem - pasa Hrvat, pa u pjesmi Hrvo - barjaktar, Hrvatka djevojka, a da i ne govorimo o nazivima sela i zemalja poput: Hrvati, Hrvatovici, Hrvatsko brdo, Hrvatske njive. Narodne pjesme iz 17. st. govore o Livnjacima kao Hrvatima, tu su i “hrvatski timari”, Rama je u Gornjoj Hrvatskoj, itd.
U Republici *Hrvatskoj sluzbeni jezik je hrvatski,* a u BiH postoje, zapravo, *tri jezika i tri knjizevnosti*. To su hrvatski za Hrvate, bosnjacki

za Bosnjake - Muslimane i srpski za Srbe. Hrvatski i srpski su stari jezici, a bosnjacki je u nastajanju i cini jednu sredinu izmedju hrvatskog i srpskoga, ali uz brojne lokalne izraze tursko - arapskog podrijetla. To je, u biti, nastavak do 1990. sluzbenog srpsko - hrvatskog jezika s kojim su se sluzile sve politicke, republicke i kulturno - prosvjetne institucije u bivsoj BiH kao jednoj od 6 republika isto tako bivse SFR Jugoslavije.
Ako uzmemo u obzir leksik (rjecnik) onda je taj novoustrojeni bosnjacki jezik blizi srpskom, a ako gledamo na izgovor, tj. ijekavsko narjecje (dijalekt), onda je blizak sluzbenom hrvatskom jeziku (ali i govornom jeziku hrvatskih i bosansko - hercegovackih Srba). Ta dvojnost nastala je tijekom 45 godina spomenute, druge Jugoslavije, kad je sustavno nametan srbijanski leksik i cirilica putem savezne uprave, vojske, Komunisticke partije, policije, skole, iako dotada ni jedno ni drugo nije bilo uobicajeno u BiH. Naime, po austro-ugarskom zaposjedanju BiH 1878. je vecina novih cinovnika, ucitelja, knjiga, udzbenika dolazila iz Zagreba i Hrvatske. U prvoj, monarhistickoj Jugoslaviji (1918. do 1941.) je pocelo sustavnije nametanje srpskog jezika, cirilice, zakonskih akata, udzbenika i dr. iz Beograda i Srbije, naravno uz zdusnu pomoc bosanskohercegovackih Srba, njihovih stranaka i drustava. Ipak, rezultati nisu bili osobiti, a i ono sto je ucinjeno na srbizaciji jezika, odstranjeno je u doba Nezavisne Drzave Hrvatske (1941. - 1945.) kad je opet uveden hrvatsko jezik i pravopis. Hrvatski jezik prihvacali su, naravno, Hrvati u BiH, a sve do 1945. i velik dio bosnjacko - muslimanske inteligencije koja je bila prozapadno, europejski orijentirana i smatrala se Hrvatima islamske vjeroispovijedi. Medju njima bilo je mnogo uglednih begova i aga, skolovanih ljudi, npr. *Savfet beg Basagic, Alija Nametak, Hasan Kikic, Hamdija Kresevljakovic*, a u novije vrijeme Mehmedalija (Mak) Dizdar i drugi. I danas postoji jedan broj clanova islamske vjerske zajednice koji se smatra Hrvatima. Medjutim, BiH ne bi bila “mala zemlja golemih razlika” kad ne bi postojale i iznimke. Npr. nobelovac Ivo *Andric,* po rodjenju i uvjerenju Hrvat i katolik, smatrao se srpskim knjizevnikom iz Bosne, a rodjeni musliman *Mehmedalija (Mesa) Selimovic*, smatrao se Srbinom. Zivot sefardskih bosanskih Zidova afirmirao je u svojim slikovitim pripovijestima Izak *Samokovlija.*
Dio hrvatskih jezikoslovaca prihvacao je do konca 19. st. Karadzicevu polaganu srbizaciju hrvatskog jezika. Bila je to struja tzv. vukovaca koja je smatrala da su hrvatski i srpski jedan jezik, da ga treba sto vise izjednaciti, ali na stetu hrvatskog jezika, poglavito onog kajkavskog i cakavskog narjecja hrvatskog jezika. Vrhunac tih nametanja bio je tzv. *Novosadski dogovor* 1954. gdje zakljuceno, pod politickim pritiskom iz Beograda, da su hrvatski, srpski i crnogorski jedan jezik (Muslimani, odnosno Bosnjaci se ne spominju), ali se to odnosilo i na njih. Uskoro je izdan *Pravopis* hrvatskosrpskog, odnosno srpskohrvatskog jezika, pa pokrenut *Rjecnik*, ali je izasao u Hrvatskoj samo do slova K i tada je napusten, jer se shvatilo da sve to vodi postupnoj srbizaciji hrvatskog (ali i onog mijesanog jezika kojim se govorilo tada u BiH).
Od raspada Jugoslavije 1990. postoje u praksi novih drzava cetiri sluzbena jezika: hrvatski, srpski, bosnjacki i, uvjetno govoreci, crnogorski.

5. Hrvatska i bosanskohercegovacka knjizevnost

Pocetci hrvatske narodne i umjetnicke knjizevnosti dosezu u duboku proslost, a prvi pisani spomenik, zapravo pocetak hrvatske knjizevnosti, cini *Bascanska ploca* iz 1105. godine. Jedna od posebnosti hrvatske knjizevnosti je cinjenica da je od pocetaka do danas bila dijalekatski *trovrsna, stokavska* u Slavoniji, kontinentalnoj Dalmaciji, Bosni, Hercegovini i Dubrovniku, *kajkavska* u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (Zagreb i sira okolica), i *cakavska* uzduz Jadranske obale od Istre, Primorje do blizu Dubrovnika.

Prvi spomenik pismenosti, zapravo knjizevnosti na podrucju BiH je *Humacka ploca* (Humac kraj Ljubuskog) iz 10 st. ili pocetka 11. To je utemeljiteljski zapis u crkvi “a zida ju Krsmir... i zena jega Pavica”. Osnovni tekst pisan je *cirilicom* s primjesama *glagoljice* i tezi prema *bosanskoj cirilici*, nazvanoj *bosancica*, stoljecima temeljnim pismom u BiH, kojim su se sluzili i svi oni koji su bili u dodirima s njom, poglavito Dubrovcani, dalmatinski gradovi i drugi. Sacuvano je i nekoliko odlomaka iz 11. do 13. st., a zatim slijede spomenuti *Hrvojev misal i Hvalov zbornik*. To su nabozni tekstovi bosancicom, a pripadaju *Crkvi bosanskoj*, a Radosavljev zbornik i Miroslavovo jevandjelje pravoslavnoj. U hrvatskom prijepisu Ljetopisa popa Dukljanina, tj. u Hrvatskoj kronici je dio nazvan *Trebinjski ljetopis* iz 11. st. koji po sadrzaju pripada prostoru BiH, kao i u Orbinijevu djelu *Il regno degli Slavi* (O kraljevstvu Slavena) gdje se nalaze odlomci izgubljenih bosanskih kronika. Tu su i *epigrafski natpisi* na steccima, posebnim nadgrobnim spomenicima, npr. u *Radimlji* kraj Stoca, pa u blizini Visokog, Zenice, Trebinja. Ti zapisi nemaju samo religijsku nego i svjetovnu odrednicu sto je posebnost toga podrucja.
Za 4-stoljetne osmanlijske okupacije postoje uglavnom tri, (uz sefardsku) cetiri knjizevna kruga. Pocetak, a ujedno i vrhunac hrvatske knjizevne tvorbe su djela *Matije Divkovica* (1563.-1631.). On je bio ne samo suvremenik *B. Kasica*, nego je za BiH znacio u jezikoslovnom pogledu gotovo isto. Od njega pocinje *franjevacka knjizevnost* BiH koja zavrsava potkraj 19. st. a najvazniji su joj pisci iza Divkovica *F. Lastric, I. F. Jukic* te potkraj 19. st. fra *Grgo Martic*. Divkoviceve propovijedi i druga djela, uporaba narodnog jezika, njegovo obogacivanje, jezicno - pravopisni pokusaji, ukljucivanje dotadanje cjelokupne hrvatske jezicne tradicije u svoje djelo, najava su pretpreporodnih i preporodnih reformi u doba biskupa *Vrhovca i Lj. Gaja.*
Zacetke povijesnih rasprava na podrucju BiH mozemo nazrijeti kod *franjevca Filipa Lastrica* (1700.-1783.) koji je 1765. objavio na latinskom *Pregled starina bosanske provincije* (tj. franjevacke redodrzave Bosne srebrene). Uz Divkovica najkompletniji pisac medju franjevcima bio je *Ivan Frano Jukic* (1818.-1857.) koji je u samo 39 godina zivota najavio kulturno - politicki preporod Hrvata u BiH i njihovo cvrsce povezivanje s maticom zemljom - Hrvatskom. Pokrenuo je mnogo toga, od skolstva do zemljopisno - povijesnih tekstova, prvi casopis (*Bosanski prijatelj* - 1850.), prvo kulturno drustvo *Kolo bosansko*, prvi putopis i dr. Njegov rad nastavio je *Grgo Martic* (1822.-1905.) koji je po golemom spjevu *Osvetnici*, pisanom po uzoru na narodnu pjesmu, poput bosanskog Kacica Miosica, bio slavljen od suvremenika kao novovjeki Homer. Ipak, danas se vise drzi do njegovih *Zapamcenja*, uostalom kao i u Hrvatskoj do putopisa *Pogled u Bosnu* (1842.) sto ga je napisao *Matija Mazuranic*. I BiH je imala svoje *latiniste, humaniste,* poput *Jurja Dragisica* (1450.-1520.), franjevca koji je pobjegao iz Bosne poslije pada, a zatim studirao i predavao filozofiju u Italiji, na sveucilistima u Pizi i Firenci. Objavio je brojna filozofska djela na latinskom i bio u svoje doba iznimno cijenjeni znanstvenik.
Islamski bosanski krug knjizevnika i znanstvenika stvarao je na cetiri jezika, obicno na *turskom, perzijskom i arapskom* a poneki i na domacem, *bosanskom jeziku* svoga doba. Pisali su kronike, poslanice, biografije i pjesme kao npr. Dervis pasa Mostarac u 17. st. koji je pjevao na sva tri istocnjacka jezika. U 16. i 17. st. u Turskoj su se istaknuli kao povjesnicari Bosnjaci *I. Pecevi i K. Husein*, a u 19. st. povijest Bosne na turskom napisao je *S. S. Hadzihuseinovic Muvekit.*
Pravoslavni srpski knjizevni kruga nije sve od 19. st. dao zapazenije autore. Tada si istaknuo kao pisac i sakupljac narodnog blaga *J. Pamucina*. Kao povjesnicar pisao je mnogo u to doba i *Nicifor Ducic*, kaludjer, ali od brojnih djela danas imaju neku kulturno - povijesnu vrijednost samo njegovi *memoari*. Zanimljiv je i kao pisac, politicar, socijalist, buntovnik bio *Vaso Pelagic*, arhimandrit banjolucki (1838.-

1899.). Napisao je brojne radove s raznih podrucja, npr. *Istoriju bosansko - hercegovacke bune,* antireligiozni spis *Umovanje zdravog razuma, Narodni ucitelj*, itd.
Potkraj 19. i u pocetku 20. st. knjizevnost u BiH pomalo tematski i kakvocom sustize hrvatske i srpske pisce. U to doba se isticu medju muslimanima koji se smatraju Hrvatima *Musa C. Catic, Savfet beg Basagic,* medju Srbima *Petar Kocic, Aleksa Santic, Svetozar Corovic,* a medju Hrvatima nadareni pjesnik *Ivo Andric* koji se prvi put javlja 1914. u *Hrvatskoj mladoj lirici.* Uz njega je i iznimno dobar pjesnik bio *Antun Branko Simic*, Hrvat iz Hercegovine koji umire mlad (1925.). Veliki pjesnicki opus duhovnih pjesama stvorio je *Nikola Sop*, takodjer Hrvat iz Bosne, kao i pripovjedac *Novak Simic*, a od islamskih Hrvata *Hasan Kikic* i *Mak Dizdar*, te sredinom stoljeca *Skender Kulenovic*, pa u novije vrijeme *Mesa Selimovic (Dervis i smrt), Dervis Susic*, a medju srpskim piscima iza II. svjetskog rata najcitaniji je bio *Branko Copic*. Svi su oni, na neki nacin, stvarali su sjeni gotovo drzavnog knjizevnika druge Jugoslavije, bosanskog Hrvata po rodjenju i odgoju a posebice po zivotnom, utilitaristickom uvjerenju srpskog knjizevnika - *nobelovca Ive Andrica*.

6. Narodna kultura

Narodi koji zive na podrucju danasnje Bosne i Hercegovine, imaju bogatu narodnu ili *pucku kulturu, tradiciju i predaju*. To se poglavito odnosi na *narodnu, usmenu knjizevnost, glazbu, ples, likovno stvaralastvo, nosnje, narodni zivot, pravne norme, sportske igre i drugo.* Veliko bogatstvo, skupljano stoljecima, sacuvalo se i u novije vrijeme zapisano i objavljeno pa je podloga za proucavanje jezikoslovcima, knjizevnim povjesnicarima, etnolozima i drugim znanstvenicima.
Temeljna podjela te narodne knjizevnosti je na *proznu*, pripovjedacku te na *poeziju - epsku i lirsku*, a svaka od njih na mnogo podskupina prema nacinu obrade, tematici i sl. Ta knjizevnost koja je nastajala u narodu, a prenosila se *usmenom predajom*, starija je od pojave tiska, ali je i prije zapisivana u pojedinim kronikama, legendama i crkvenim stivima.
Tijekom 18. st. zbila su se dva dogadjaja koji su pronijeli slavu hrvatske, a moze se reci i juznoslavenske narodne pjesme diljem Europe. Prvo je otkrice najljepse balade s ovih prostora *Asanaginice*, a drugo pojava pisca *Andrije Kacica Miosica* i njegova spjeva na narodni nacin *Razgovora ugodnog naroda slovinskoga*. Naime, talijanski redovnik *Alberto Fortis* je u svojih 12 posjeta Hrvatskoj i druzenju s nasim fratrima objavio 1774. djelo *Putovanje po Dalmaciji*, opisao zivot pucana Dalmatinske zagore, tzv. *Morlaka*, objavio u prijevodu lirsku pjesmu - baladu *Asanaginicu* i potaknuo zanimanje europskih znanstvenika za nase ljude i obicaje. Odgovorio mu je svojom knjigom Sinjanin *Ivan Lovric* o istoj temi, a obje su te publikacije izazvale zanimanje diljem Europe. To poglavlje sa spomenutom baladom prevedeno je na mnoge europske jezike. Preveo ju je na njemacki Johann W. von *Goethe*, a objavio *J. G. Herder,* pa zatim najpoznatiji europski pjesnici, ukljucivsi i *A. Puskina*. Iako ta pjesma potjece iz ikavskog *Splitskog rukopisa*, nastala je u Dalmaciji, a obradjuje zivot islamskog svijeta u kraju oko Imotskog, (u doba kad je bio u vlasti Osmanlija), tu je pjesmu dva puta redigirao *Vuk Karadzic* i plasirao je, toboze, *kao srpsku narodnu pjesmu.* Slicno su prosle i pjesme o Jaksicima koje je prvi put objavio M. A. Reljkovic, a “preuzeo” kao srpsku, opet Karadzic.
Medju epskim pjesmama najpoznatije su one o dvostoljetnim ratovima protiv Turaka - Osmanlija, odnosno njihovi napadi i obrana, a to su tzv. *junacke pjesme*. Postoji nekoliko skupova tih pjesama, a to su *hajducke, uskocke, kosovske* i dr. Junaci tih epskih pjesama su Ivo Karlovic, Ivan Senjanin, banovi Derencin i Zrinjanin, Mijat Tomic, Starina Novak, Jankovici, Mujo Hrnjica, Mustaj - beg Licki, Tale Licanin, Marko Kraljevic, Janko Sibinjanin i drugi. Godine 1756. objavio je franjevac *Andrija Kacic*

Miosic svoj *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*. Europski ugled postigla je ta zbirka cinjenicom sto je tri pjesme iz nje preveo na talijanski spomenuti Fortis, a otud Nijemci pa su objavljene u Herderovoj zbirci Narodnih pjesama (na njemackom).
U BiH pjevale su se ili prenosile pjesme s hrvatskog podrucja, ali su postojali i skupovi junackih pjesama o *krajiskim junacima* koji se bore protiv hajduka, uskoka. Nastajale su i lirske pjesme koje su se obicno pjevale uz tamosnju tamburu - sargiju. Pjevale su se i *elegicne ljubavne pjesme* istocnjackog ugodjaja - sevdalinke koje su se odrzale do danas. Od 16. st. postoji u BiH nearapska knjizevnost pisana arapskim jezikom. To je tzv. *alhamijado knjizevnost*. Prvi poznatiji tekst te knjizevnosti je *Hrvatska pjesma* potkraj 16. st. Najpoznatiji tekst te knjizevne vrste je *Duvanjski arzuhal* (predstavka, prosvjedna pjesma). Uzduz dinarskog gorja, u kraju gdje je danas granica Hrvatske i BiH, pjevala se i danas se pjeva uz narodni instrument - *gusle* aktualna povijesna ili politicka pjesma narodnih pjevaca *guslara*. Karakteristicni su i duhoviti narodni dvostihovi zvani *gange* i njoj slicne *rere*. Uzevsi u cjelini, narodno umjetnicko stvaralastvo, poglavito pucka pjesma, svirka i ples uz nju, razvijeni su u Hrvatskoj i djelimice u BiH kao malo gdje u europskih naroda.
Na podrucju BiH postoji *tradicija narodne glazbe*. To je posljedica preplitanja razlicitih utjecaja i kultura slavenskog, mediteranskog, balkanskog, orijentalnog i srednjoeuropskog kulturnog kruga. Isto takav utjecaj postoji i na podrucju folklora, glazbala, narodnih plesova, narodnih nosnji, obicaja, tradicija. U narodnoj glazbi postoje osjetne razlike medju pojedinim regijama u Hrvatskoj kao i u BiH, ali isto tako i u pojedinim manjim podrucjima.
Isto tako postoji raznovrsnost u *nosnji*, u njenim bojama i materijalu iz kojih je izradjena. U pravilu postoje velike razlike izmedju *ravnicarskih dijelova* gdje se nosnja izradjivala od *lana i konoplje* u odnosu na *dinarsku i bosansku* koja se tkala od *vune*, a ova opet od *muslimanske* koja je pretezito od navedenih materijala, ali i od *svile*. *Sjeverni su krajevi* u tonalitetu *svjetliji*, bogatiji bojom, poglavito *crvenom*, a juzni su uglavnom *crno - bijeli*, kod *islamskog pucanstva zeleni i plavi*.
Narodna likovna umjetnost zrcali se ponajvise u *izradi narodnih nosnji, drvorezbarstvu, loncarstvu, kovackoj vjestini (kujundzije), kozarstvu, izradi nakita, ukrasa, gradnji kuca, staja;* izradi alata, oruzja i slicno. Zbog spomenutih raznolikih utjecaja i tu postoji *bogatstvo boja, oblika, materijala.* Europski su poznate filigranska, zlatarska ili kujundzijska umjetnost u BiH. Slicne, uspjehe postize i *naivna skulptura,* u Hercegovini je umjetnicki i zivotno ponajbolje figure radila *Sofija Naletilic Penavusa*.
I na podrucju *narodnog sporta* postoji izvanredno bogatstvo i tradicija. Najstarije je *bacanje kamena s ramena*, narodno *hrvanje, razne pastirske igre* na travi, utrke na konjima, borbe bikova, natjecanje kosaca, pa razne igre na konjima, gadjanje kopljima, igre macevima i slicno.

7. Glazbena umjetnost

Narodna glazba je po postanku vrlo stara. Prenosila se usmeno, pjevanjem, a pocetci umjetnicke glazbe gube se u tami srednjeg vijeka. Prvi napjevi za crkvene potrebe zabiljezeni su u Hrvatskoj u 10. st., a na podrucju danasnje BiH znatno kasnije. Jedna od posebnosti glazbenog zivota na ovom prostoru je *glagoljasko pjevanje* - pojanje.
Zbog gospodarskih teskoca, politicke i kulturne izoliranosti od zapadne Europe razvoj glazbe u BiH tekao je vrlo usporeno i s velikim vremenskim zaostatcima. To se, uostalom, odnosi i na sve druge grane umjetnosti, znanosti i kulture uopce. Do osmanlijske agresije i osvajanja Bosne, pa zatim i Hercegovine, bosanska srednjovjekovna drzava imala je stalne dodire sa srednjom Europom i Italijom, poglavito preko

Dubrovnika. U to doba u crkvama samostanima i na dvorovima velikasa, banova i kraljeva postoje *zacetci glazbene umjetnosti*. Prvi izvori o bosanskim umjetnicima, sviracima i plesacima nadjeni su u Dubrovackom arhivu iz pocetka 15. st. Herceg Stjepan *Vukcic Kosaca* imao je na svom dvoru 1442. citav orkestar frulasa, a u njegovoj oporuci stoji da je imao i orgulje, vjerojatno prve na podrucju BiH. O crkvenoj glazbi, poglavito onoj Crkve bosanske nemamo podataka.
Za cetiri stoljeca osmanlijske vlasti nemamo takodjer izvora koji bi govorili o glazbenim djelatnostima, osim onih u narodu i medju franjevcima. Spominje se samo da je Franjo *Bosanac*, prebjeg iz Bosne, djelovao u Italiji u prvoj polovici 16. st. Ostavio je iza sebe vise djela skladanih za *lutnju* i tako usao u povijest europske glazbe. Medjutim, bosanskohercegovacki franjevci, skolovani uglavnom u Italiji, njegovali su u svojim samostanima u Kraljevoj Sutjesci, Kresevu, Fojnici i Sarajevu i crkvenu glazbu. Spominju se u 17. st. Mato *Banjalucanin* i u 18. Vice *Vicic* koji su i skladali crkvenu glazbu i mise.
Kad je po zaposjednucu BiH 1878. opet uspostavljena sveza s Europom, naravno preko Hrvatske, odnosno Austro-Ugarske, pocinje postupno opet glazbena djelatnost koju vode uglavnom doseljeni Cesi, Hrvati i vojnicki glazbenici. Zapisano je kako su 1881. u *Banja Luci* i Sarajevu odrzani i *prvi koncerti,* a 1886. je u *Sarajevu* utemeljen *njemacki pjevacki zbor*. Nositelj glazbenog zivota u BiH u prvoj polovici 20. st. bio je Ceh Franjo *Matejovsky.* On osniva i prvu *glazbenu skolu u Sarajevu* 1908., a vodio je zborove i skladao pod utjecajem bosanske narodne glazbe.
Veci napredak zabiljezila je glazbena umjetnost u Sarajevu poslije 1918. kad je osnovana *Oblasna glazbena skola* i *Sarajevska filharmonija* 1923. i poceo sustavniji rad *sarajevskog kazalista* koje je preimenovano u “pozoriste”. Od 1928. ono izvodi i operni program. U *Banja Luci*, koja je postala srediste Vrbaske banovine, glazbeni zivot jaca od 1930. kad je osnovano takodjer kazaliste. Javljaju se i prvi skladatelji. Uz vec spomenutog Matejovskog djeluju i B. *Jungic*, A. *Pardes*, J. *Majer*, I. *Demeter*. Jungic i Majer skladali su i prve operete u BiH.
Glazbeni zivot u BiH postaje bogatiji osnivanjem stalnog *opernog sastava u Sarajevu 1946., Glazbene akademije 1955*., i *Simfonijskog orkestra* RTV Sarajeva 1962. I dok su pri osnivanju tih glazbenih institucija uposleni umjetnici uglavnom izvan BiH, uskoro su iskolovani i domaci kadrovi koji preuzimaju zborove, orkestre, glazbene skole, a pocinju objavljivati svoje radove i skladatelji, poglavito oni koji svoje radove zasnivaju na narodnoj tradiciji varoske pjesme, sevdalinke i slicno. To su V. *Milosevic*, C. *Rihtman*, M. *Spiler*, M. *Prebanda*, M. *Stahuljak*, A. *Smailovic*, a za II. svjetskog rata isticao se Oskar *Danon*.
Iz tog spoja tradicije i modernog razvila se u BiH poglavito *zabavna glazba* koju izvode popularni vokalno - instrumentalni sastavi poput *Indeksa*, *Bijelog dugmeta*, *Ambasadora* i dr.

8. Obavjestajna sredstva (novine, radio, televizija) - filmska umjetnost

Prvi list, zapravo casopis, pokrenuo je u *Bosni* spomenuti franjevac *Ivan F. Jukic* 1850., a tiskao ga je u Hrvatskoj. Nazvao ga je *Bosanski prijatelj*. *Casopis saderzavajuci potrebite, koristne i zabavne stvari*, a gotova ga je u cijelosti sam popunjavao.
Kad je turska vlada omogucila otvaranje prve tiskare u *Sarajevu* (1866.) pokrenute su novine *Bosna. Zvanicne novine vilajeta bosanskog*. Od zaposjednuca BiH poslije Berlinskog kongresa 1878. pokrenula je Austro-Ugarska nekoliko novina na njemackom i jedne na madjarskom jeziku. Hercegovacki franjevci izdaju 1884. prvo glasilo tamosnjih Hrvata, a nazvali su ga *Glas Hercegovca u Mostaru*. Muslimani BiH poceli su 1891. izdavati svoj list *Bosnjak* ciji je moto bio kako tamo zive Bosnjaci, a ne Srbi i Hrvati, da postoji bosnjacka nacija i njen jezik. Toj

ideji suprotstavljao se list *Bosanska vila*. Bosanski Srbi izdavali su od 1881. nekoliko listova (Trebevic, Prosvjeta, Napredak), a tek od 1897. pokrenuli su u Mostaru *Srpski vjesnik*, pa u Sarajevu 1905. *Srpsku rijec*. Ti listovi su cesto bili od austrougarskih vlasti plijenjeni jer su uglavnom pisali o BiH kao o srpskim zemljama.
Potkraj 19. st. u BiH su pocela izlaziti dva casopisa koji su stekli ugled i zvan tih pokrajina. To su *Glasnik* cuvenog *Zemaljskog muzeja u Sarajevu* od 1889. i njegovi izvjestaji na njemackom jeziku. Godine 1895. pokrenuta je *Nada*, knjizevni casopis koji je uredjivao i *Slivije Strahimir Kranjcevic*, glasoviti hrvatski pjesnik. U tehnickom i sadrzajnom pogledu bio je to u to doba ponajbolji casopis na podrucju Hrvatske, BiH, a vjerojatno i sire.
Prve radio postaje izvan Zagreba utemeljene su za NDH (1942. u Sarajevu i Dubrovniku, pojacan odasiljac u Banja Luci, u Osijeku 1943.). Ako se zanemari ono sto je napravljeno za NDH, onda je *Radio Sarajevo* pocelo emitirati u travnju 1945., ali tek 1954., odnosno 1955., priprema samostalne informativne emisije (Dnevnik), odnosno glavne vijesti u 22 sata kad pritisak iz Beograda nesto popusta. *Televizija Sarajevo* pocela je s radom tek u lipnju 1961. kao peti TV centar u tadanjoj Jugoslaviji, kad, je samo 5% njenog pucanstva moglo pratiti te emisije. Tek 1967. mogao je taj TV centar uvesti emisiju “7 dana” i poceti pratiti zbivanja u svojoj republici, a u doba popustanja liberalizacije oko “hrvatskog proljeca” 1971. uvodi i vlastiti *Dnevnik*. Danas je citavi informativni prostor BiH razbijen na nacionalne novine, radio, TV, te na stranacka glasila. Od bivsih novina izlaze rijetke, npr. bivse sluzbeno *Oslobodjenje*, postoji posebna radio - televizijska sluzba bosanskohercegovackih Srba, kao i Bosnjaka - Muslimana koji su bivse informativne sluzbe BiH pretvorile u svoje, a tamosnji Hrvati su se morali osloniti na Zagreb i Hrvatsku, uz novootvoreni TV centar u Sirokom Brijegu.
Prvi cjelovecernji film u BiH snimljen je 1951., a zvao se *Major Bauk*, po scenariju B. *Copica* i reziji N. *Popovica*. Otada je tu snimljeno vise desetaka filmova od kojih su neki dobili i svjetska priznanja, (Kusturicin *“Sjecas li se Doly Bell?”)*.

9. Uglednici i znanstvenici novijeg doba
Ako bismo u povijesti BiH 19. st. birali najuglednije i najglasovitije licnosti, onda bismo medju muslimanima izdvojili Husein bega *Gradascevica* i Omer pasu *Latasa*, medju Hrvatima franjevce Ivana Franu *Jukica* i Grgu *Martica*, a medju Srbima Vasu *Pelagica*. Buduci smo o posljednjoj trojici vec pisali prije, sada cemo nesto dodati o prvoj dvojici. Husein beg *Gradascevic* (1802.-1833.) bio je jedan od pokretaca borbe za *autonomiju Bosne* u okviru Osmanlijskog Carstva. Bio je vodja ustanka koji se suprotstavio sredisnjoj vlasti u Carigradu, na Kosovu polju su njegovi Bosnjaci porazili vojsku velikog vezira, ali su secesijom Hercegovaca oslabili, uskoro bili porazeni, a Husein koga je narod slikovito nazvao *Zmajem od Bosne,* uskoro je umro u zatocenistvu u Maloj Aziji. Time je za duze vrijeme pokopana i njegova ideja o autonomnoj Bosni. Onaj koji je u krvi ugusio taj pokusaj bio je Omer pasa *Latas* (1806.-1871.), pravoslavni Vlah, odnosno Srbin iz Hrvatsko - slavonske vojne krajine, koji je 1827. prebjegao u Bosnu, poturcio se i uzeo ime Omer. Bio je krajiski narednik a u Osmanlijskom Carstvu dosao je do casti musira - *marsala* i bio jedan od ponajboljih njihovih generala. U Bosni je 1850. brutalno, u krvi, *ugusio protureformni pokret* i poput onog pokolja kod Dobora 1408., pobio cvijet muslimanskog plemstva.
Dvojica Hrvata rodjenih u BiH dobila su dosada i Nobelove nagrade. To je knjizevnik Ivo *Andric*, rodjen u hrvatskoj obitelji u Travniku u Bosni 1892., a zivio je posljednjih desetljeca u Srbiji. U svojim ponajboljim djelima (Na Drini cuprija, Travnicka hronika) dao je uvjerljivu, umjetnicku

kroniku osmanlijske Bosne i Hercegovine. Ovjencan je Nobelovom nagradom 1961. kao prvi pisac iz tadanje (druge) Jugoslavije. Drugi nobelovac Vladimir *Prelog*, rodjen je u Sarajevu 1906., takodjer u hrvatskoj obitelji, skolovao se u Zagrebu i Pragu, a od 1942. naslijedio je Ruzicku u Zürichu gdje je takodjer dobio *Nobelovu nagradu za kemiju 1975. godine*.

10. Iseljenistvo ili dijaspora

Na grckom rijec *dijaspora* znaci *rasipanje*, rasprsivanje i to nekog pucanstva, zajednice ili naroda. I kao sto su se Grci kao pomorski narod rasuli u starom vijeku po citavom Sredozemlju, Zidovi po svijetu, tako su se i Hrvati poceli u 15. st. seliti, zapravo *bjezati u okolne zemlje*, pred *osmanlijskom agresijom,* a zatim u novije vrijeme seliti po *Europi,* po *Americi* i napokon u *Australiju i Novi Zeland.*

Razlozi toj selidbi bili su raznoliki, a uglavnom su se svodili na *gospodarske i drustveno - politicke*. Opcenito se smatra da su Hrvati iza Zidova, mozda Iraca, Armenaca, Kurda i jos nekih naroda s ponajvecim iseljavanjem ili dijasporom. Zajednicka je znacajka da svi navedeni narodi *nisu imali* bas sretnu povijest, tezak geopoliticki polozaj, i, sto je, vjerojatno, najvaznije, nisu imali *svoje neovisne drzave*. Nisu bili svoji na svome!

To nestajanje hrvatskog naroda odvijalo se na cetiri nacina. Prvi i najveci gubitak je bilo *bjezanje pred osmanlijskom ratnom opasnoscu* na sve strane, a poglavito prema *zapadu i sjeveru*. Hrvatska je u doba kad je svedena na *“ostatke ostataka”* izgubila vise od 4 petine svoga nacionalnog tla, i, vjerojatno, dvije trecine svoga pucanstva. Ostatci ostataka te nacionalne, hrvatske jezgre su danasnji *Hrvati u Austriji, Madjarskoj, Slovackoj, Ceskoj, Rumunjskoj, Italiji*, ali i *Sloveniji* kamo su mnogi pobjegli ali su *posve asimilirani*. Drugi dio je *izginuo u stalnim ratovima* i njihovim posljedicama, treci je *odveden na istok* kao osmanlijski ratni plijen. Muskarci su otimani za vojnike (janjicari), prodavani za robove i sluge, a zene za hareme monogamnih osvajaca. Cetvrti dio se *izgubio prevjeravanjem*, tj. nasilnim poturcivanjem, povlasivanjem, a to znaci *asimilacijom*. Naime, vjerska asimilacija je znacila na ovim prostorima uskoro i narodnu, nacionalnu. Na njih nas podsjecaju brojni npr. Marici, Marjanovici, Ivici, Antici, Franici, Filipovici i drugi koji nose cista hrvatska i katolicka prezimena, a danas su Srbi, Crnogorci ili Bosnjaci - Muslimani. Medjutim, bilo je i pridobijanja katolika *povlasticama*, dobivanjem zemlje, posla, ali i mjesnim prilikama, npr. pomanjkanje katolickih svecenika i slicno.

Kad se 1699. polovica Hrvatske oslobodila (Karlovacki mir) od osmanlijskog jarma, zemlja je bila gotovo pusta, poput Njemacke poslije 30-godisnjeg rata, odnosno dio Hrvatske poslije “Oluje”. Pocelo je *naseljavanje sa svih strana*, npr. Bunjevaca i Sokaca iz Bosne, iz prenaseljene Hrvatske, ali i iz citave Habsburske Monarhije.

Od 60-tih godina 20. stoljeca se *Jugoslavija*, toboze, *otvara*, ali samo za nesrpske narode, poglavito za Hrvate, Bosnjake, Muslimane i Albance. Tada oni sve brojnije *odlaze u Njemacku, Austriju, Svedsku* i drugamo. Bili su to, makar se tako govorilo, *privremeni odlasci*, a njihovi akteri nazvani su *“gasterbajterima”*. Medjutim, vecina njih ili njihova drugog i treceg narastaja nikad se nije vratila. Novi *valovi politickih emigranata iz Hrvatske i BiH nastupili su 1971. i 1972. poslije sloma “hrvatskog proljeca”* kad su mnogima prijetili zatvori i likvidacija.

U BiH se moze iseljavanje pratiti tek od uspostavljanja austrougarskog protektorata 1878. Tada pocinje sve brojnije iseljavanje *muslimanskog pucanstva* prema islamskom *Sandzaku, Kosovu* i dalje prema *Turskoj*. Muslimansko stanovnistvo BiH, poglavito ono bogatije, seli i poslije *aneksije 1908.* kao i nakon *nestanka Austro - Ugarske 1918.* Muslimane, poglavito njihov begovat, pogadjala je srpska *agrarna reforma* u Kraljevini SHS kad su mnogi ostali bez zemlje. Opcenito se smatra da u

Turskoj danas zivi i do milijun iseljenika iz BiH i njihovih potomaka, poglavito u Istambulu, Ankari, Izmiru, itd.
Srbi iz BiH selili su od 1878. u Srbiju, ali u znatno manjem broju. U vrijeme obiju Jugoslavija *Srbi useljavaju u BiH*, a iseljavali su samo tri puta masovnije. Prvi put za *vlade NDH* (1941.-1945.) *u Srbiju*, ali su se uglavnom *vratili*. Drugi put poslije 1945. u masovnoj *kolonizaciji Vojvodine*, koji B. Copic slikovito, ali ne bez zaoke, naziva *Osmom ofenzivom* (poslije sedam partizanskih, uglavnom u BiH). Treci put se to zbilo 1992. i dalje i to iz krajeva koji su ostali u rukama Hrvata ili Bosnjaka - Muslimana.
Iseljavanja iz BiH u trece zemlje pocinje s 20. st., ali je ta *gospodarska emigracija* bila mnogo manja nego u Hrvatskoj. Selili su ponajvise *Hrvati*, zatim *Srbi*, a ponajmanje Bosnjaci - Muslimani. U iseljenistvu u SAD su se *Hrvati* prikljucivali *Hrvatskoj bratskoj zajednici*, *Srbi* svome *Srpskom narodnom savezu*. Po II. svjetskom ratu *iseljavali* su ponajvise *Hrvati* koji su od komunistickih vlasti bili najugrozeniji, uostalom kao i danas kad se za povratak izbjeglih Srba u Hrvatsku i BiH zalaze Rusija, za Bosnjake - Muslimane islamske zemlje i pod njihovim pritiskom SAD, a za Hrvate uglavnom nitko. *Hrvati* su i u drugoj Jugoslaviji, kao i poslije srpske agresije 1992., nalazili udomljenje u svojoj *drugoj drzavi - Hrvatskoj.* Tako je i sada.
Treba dodati da su u agresiji na BiH najvece zrtve i najvise prognanika imali Hrvati.

11. Prirodne ljepote, nacionalni parkovi - rezervati prirode
Na podrucju BiH nalaze se *tri nacionalna parka*. To su planina *Trebevic* ponad Sarajeva s vidikovcem, prasuma *Perucica*, uz rjecicu *Sutjesku*, pritoku Drine i gora *Kozara* izmedju rijeka Sane i Save, nedaleko Prijedora. Sve su to, dakle, planine, od kojih su dvije posljednje poznate po bitkama u II. svjetskom ratu. Buduci BiH imaju samo *uski pristup Jadranskom moru* u duzini 9 km oko gradica *Neuma* one nisu pomorska nego izrazita kontinentalna, planinska zemlja cije ljepote cine planine, visoravni, rijeke, potoci, jezera. Svojom ljepotom isticu se *Jahorina, Bjelasnica i Igman* gdje se nalaze i prekrasni skijaski tereni. Od ostalih planina cuvene su i opjevane *Zelen - gora, Romanija, Maglic, Vlasic, Ozren, Vran, Grmec, Velez* i dr. Te su gore sacuvale guste bukove, borove sume, nepregledne pasnjake sa stocarskim kolibama (katunima). Neke od njih, npr. Jahorina i Igman uredjene su prema najmodernijim zahtjevima za cuvenu *Zimsku olimpijadu u Sarajevu 1984.* godine, ali su, nazalost, mnogi objekti unisteni u ratu od 1992. do 1995., a nesto je propalo zbog neodrzavanja.
Drugo gorsko bogatstvo su gorske rijeke i potoci, planinska jezera, usjeci - kanjoni, slapovi. Poznati su slapovi na rijekama *Plivi* (Jajce), na *Trebizatu* (Kravice) te nekoliko na *Uni*. Medju rijekama u BiH isticu se svojom ljepotom i nedirnutom divljinom prirode osim spomenutih jos i *Vrbas, Bosna, Sana, Neretva, Bregava, Trebisnjica, Tara, Pliva, Drina, Rama* i mnoge druge. Medju jezerima ima vise prirodnih i umjetnih, a poznata su *Plivsko, Jablanicko, Boracko, Bilecko, Blidinje, Busko blato* i dr. Rijeke su i u BiH kao i u Hrvatskoj pogodne za splavarenje, veslanje. To su poglavito Drina i njeni pritoci, Una i pritoci, Vrbas, Pliva i dr. Na gorskim potocima cesta su ribogojilista, napose *pastrve*. Sacuvale su se i neke rijetke vrste biljaka i zivotinja kao sto su *medvjedi, vukovi, risovi*, te razne vrste ptica - grabljivica kao sto su orlovi, sokolovi, sove.

12. Turizam
Buduci BiH ima samo uski pojas morske obale oko *Neuma*, u njoj se razvijao pretezito *kontinentalni turizam*, posebice u planinama kao sto su *Jahorina* gdje se nalaze prekrasni skijaski tereni. Vrhunac turizma, modernizacija i ulaganja u nove kapacitete zbio se u *olimpijskoj 1984. godini* kad je uredjena citava okolica Sarajeva, posebice planine

Jahorina, Trebevic i Igman gdje su izgradjeni hoteli za smjestaj olimpijaca i gostiju. Medjutim, zavrsetkom Olimpijade sve je pomalo zamrlo jer priljev gostiju nije bio takav da bi se moglo zaraditi i odrzavati brojne objekte. Oni su u potpunosti devastirani tijekom rata 1992.-1995., kada su ih koristile sve vojske koje su tuda prolazile za smjestaj. Osim spomenutih poznatija turisticka odredista u BiH bili su do 1990. spomenuti nacionalni parkovi *na Kozari, Sutjesci*, te *Jajce* s obliznjim *Plivskim jezerima*, te nesto manje *Drvar*. Ipak, glavno turisticko odrediste u BiH bili su *Sarajevo i Mostar* zbog svojih kulturno - povijesnih vrijednosti, poglavito trgovackih sredista kao sto su *bas - carsije* s malim radionicama i prodavaonicama zlatarske i kujunzijske robe, te kulturno - povijesni spomenici i muzeji. Glavno srediste ljecilisnog turizma u BiH bila je *Ilidza* pored Sarajeva sa svojim termalnim vodama, te slikoviti *izvor rijeke Bosne*. Na moru se razvio gradic *Neum* kao srediste tzv. *bosanskohercegovacke rivijere*. Tu se, kao i u *Sarajevu, Ilidzi, Jajcu, Banja Luci* poceo razvijati i *kongresni turizam*.
Nazalost, velikosrpska agresija 1991. i 1992. te okupacija jedna trecine Hrvatske i vise od pola BiH, sustavno *rusenje* i devastiranje najpoznatijih crkvenih *objekata Katolicke crkve*, te ponajljepsih primjeraka *dzamija* gradjenih u orijentalnom stilu, kao i razaranje divot - gradjevina koje je Austrija gradila u nazovi - maurskom stilu (gradska vijecnica u Sarajevu i dr.) oslabile su turisticku ponudu BiH.

Povratak na sadrzaj

Kratka politicka i kulturna povijest Bosne i Hercegovine

Bosanski vladari 1154.-1463.

Banovi
1154. - 1168. Boric
1170. - 1204. Kulin
1204. - 1232. Stjepan
1232. - 1250. Matej Ninoslav
1232. - 1255. Prijezda (oko 1267.)
1267. - 1290. Prijezda II.
1290. - oko 1314. Stjepan Kotromanic
1314 .- 1353. Stjepan Kotromanic
1357. - 1377. Tvrtko
1357. - 1370. Vuk

Kraljevi iz dinastije Kotromanica
1377. - 1391. Stjepan Tvrtko I.
1391. - 1395 Stjepan Dabisa
1395. - 1398. Jelena Gruba
1398. - 1404. Stjepan Ostoja
1404. - 1408. Stjepan Tvrtko II.
1409. - 1418. Stjepan Ostoja
1419. - 1421. Stjepan Ostojic
1421. - 1443. Stjepan Tvrtko II.
1444. - 1461. Stjepan Tomas
1461. - 1463. Stjepan Tomasevic

Povratak na sadrzaj

vijesti

Kratka politicka i kulturna povijest Bosne i Hercegovine

DOGADJAJNICA ILI VREMENSKI REDOSLIJED ZBIVANJA U BIH

Najvazniji nadnevci i godine
1154.-1163. Bosnom vlada kao ban Boric iz Slavonije
1180. Bosna i juzni dio Hrvatske oslobadjaju se bizantske vlasti
1180.-1203. u Bosni vlada ban *Kulin*
1203. sabor na Bilinu polju kraj Zenice gdje se bosanski “krstjani” obvezuju na vjernost Sv. Stolici
1291. Franjevci dolaze u Bosnu
1353.-1391. Bosnom vlada Tvrtko I.
1377. Tvrtko se kruni za kralja
1390. Tvrtko se proglasio kraljem Hrvatske i Dalmacije
1391. umire Tvrtko I.
1408. kralj *Zigmund* potuce bosansku vojsku i pobije njihovo plemstvo kod Dobora
1415. vojvoda Hrvoje Vukcic Hrvatinic s turskim jedinicama potuce ugarsko - slavonsku vojsku na Spreci
1435.-1466. Humom vlada *Stjepan Vukcic* - odvajanje Hercegovine
1448. Stjepan *Vukcic* naziva se hercegom - otud Hercegovina
1459. bosanski kralj Stjepan Tomas boravi u Ugarskoj i priznaje hrvatsko - ugarskog kralja Matijasa za svog gospodara
1463. sultan *Mehmed II.* bez otpora zauzima Bosnu koja “saptom pade”
1471. Matija Korvin imenuje kneza Nikolu Ilockog za bosanskog kralja
1479. u Rimu umire *Katarina Kosaca* - posljednja bosanska kraljica
1480. kralj *Matija Korvin* uzalud provaljuje duboko u Bosnu
1513. hrvatski ban *Petar Berislavic* tesko porazi Osmanlije kod Dubice
1518. opet *Berislavic* pobjedjuje Osmanlije kod Jajca i osigurava taj grad - utvrdu
1520. Osmanlije prodiru u Hrvatsku, ubijen *Petar Berislavic*
1521.-1541. u Bosni je namjesnik *Gazi Husref - beg*, osnivac Sarajeva i osvajac brojnih hrvatskih utvrda (Knin, Skradin, Obrovac, Jajce, Sinj i dr.)
1525. Husref - beg podsjeda Jajce, ali ga spasava hrvatski knez Krsto Frankopan
1528. *Gazi Husref* beg osvaja hrvatsko Jajce i time pada Jajacka banovina - obrana Hrvatske i Slavonije
1536. Husref beg prodire u Slavoniju i osvaja Pozegu

1537. u obrani Klisa gine Petar *Kuzic*, a Hrvatska gubi najvazniju utvrdu na jugu
1552. Osmanlije osvajaju Viroviticu, Cazmu i dolaze do najzapadnije crte u Hrvatskoj (Slavoniji)
1556. osvajaju Kostajnicu - “vrata” Hrvatske
1580. Bosna od sandzakata postaje pasaluk
1592. Hasan Predojevic, bosanski pasa gradi Novu Petrinju da zaobidje i osvoji Sisak
1592. spomenuti pasa osvaja hrvatski grad Bihac
1593. teski poraz Osmanlija, pretezito bosnjackih pod Siskom, za njih je to bila “godina propasti”
1595. Hrvati pobijedise Osmanlije kod Petrinje
1606. sklopljen mir s Osmanlijama, prvi povoljni sporazum s kojim Hrvatska dobiva Moslavinu i Petrinju
1652. hrvatski ban Nikola *Zrinski* pobjedjuje Osmanlije kod Kostajnice
1663.-1664. Hrvati pod vodstvom brace Zrinski izborili nekoliko pobjeda protiv bosnjackih Osmanlija, a Nikola dopire do Osijeka, spaljuje *Sulejmanov most*, “cudo” njihova graditeljstva
1683.-1699. traje veliki protuosmanlijski rat Austrije, Venecije, Poljske, Sv. Stolice u kojem Hrvatska ima dostojno mjesto
1687. hrvatski ban Tomo *Erdödy* oslobadja Dubicu, Kostajnicu, Zrin i pomice granicu Hrvatske na Unu
1688. nove pobjede krscanske (i hrvatske) vojske protiv Osmanlija, oslobodjen Knin koji uzimaju Mlecani
1689. Luka *Ibrisimovic* i Marko *Mesic*, svecenici, uz pomoc naroda oslobadjaju dotad osmanlijsku Slavoniju, Liku i Krbavu
1697. *E. Savojski* s austrijskom vojskom prodire sve do Sarajeva, koje zapali i vrati se u Slavoniju dovodeci vise desetaka tisuca Hrvata - katolika iz Bosne
1699. sklopljen mir u Srijemskim Karlovcima prema kojem se Hrvatskoj vraca Slavonija, Lika, a Veneciji hrvatski teritoriji u kontinentalnoj Dalmaciji
1718. sklopljen mir u Pozarevcu prema kojem Osmanlije odstupaju Austriji sjevernu Srbiju, bosansku Posavinu, a Veneciji Imotski i sve do Neretve. Dubrovnik odstupa turskoj strani Neum i Sutorinu kako bi se zastitio od Venecije (danasnji pristup BiH prema moru)
1736.-1739. nesretni rat Austrije protiv Osmanlija, poraz u Turskoj Hrvatskoj kod Banja Luke
1739. Austrija gubi Beogradskim mirom sve ono sto je dobila Pozarevackim
1787.-1791. Austrija ratuje protiv Osmanlijskog Carstva zajedno s Rusijom, ali bez uspjeha - pokusaj izgona Turaka iz Europe i rjesenje istocnog pitanja nije uspjelo
1791. mirom u Svistovu Osmanlije vracaju Hrvatskoj dotad okupirani Dvor na Uni, i zaledje Bihaca (Dreznik, Petrovo selo, Lapac i Srb)
1804.-1812. u Srbiji izbija ustanak za cije se gusenje salju bosnjacke jedinice
1809. Francuzi izravno granice s Osmanlijskim carstvom na Uni
1820.-1822. bosanski vezir Ali Dzelaludin okrutno uvodi red u Bosni
1826. Sultan Mahmud II. ukida janjicarski red. Pobuna muslimanskog begovata u Bosni koga guse u krvi
1831. muslimanski begovi u Bosni se bune, a hercegovacki ne prihvacaju oruzani prosvjed protiv sredisnje vlasti u Istambulu. Prve vodi Husein - beg *Gradascevic*, a druge Aliaga *Rizvanbegovic*
1832. *Gradascevic* je usprkos pobjedi na Kosovu potucen, bjezi u Slavoniju i otud u Carigrad gdje umire
1832. Hercegovina postaje poseban vilajet na celu s *Rizvanbegovicem*
1835.-1840. Mehmed - pasa ukida u Bosni nasljedne kapetanije i izaziva bune, koje silom gusi
1839. Sultan *Abdul Medzid* izdaje “hatiserif od Gilhane” kojim

izjednacava sve podanike bez razlike na vjeru i naciju, uvodi poreze za sve. Bosnjacki begovat odbija dati prava krscanskoj raji
1840. katolici u BiH stavljeni pod zastitu Austrije
1845.-1850. *Tahir - pasa* provodi reforme u Bosni
1848. Hrvatski narodni preporod i izbor *J. Jelacica* djeluje u BiH gdje krscani ocekuju oslobodjenje
1850. Sultan je u Bosnu poslao poturicu Omer - pasu *Latasa* koji silom i u krvi savladava bosansko, islamsko plemstvo
1852.-1858. hercegovacka (pravoslavna) plemena uz pomoc Crne Gore dizu ustanke
1866. Vilajetski ustav u Bosni, BiH sa Sandzakom postaje jedinstveno upravno podrucje
1875. Austrija planira ulazak u BiH. Car *Franjo Josip* putuje uz granicu BiH i potce Hrvate - katolike na ustanak
1875. Hrvati dizu ustanak u Gabeli, a uskoro im se pridruzuju pravoslavni Srbi u Nevesinju, te Srbi i Hrvati u Bosni
1876.-1878. ustanak u BiH traje. Srbija i Crna Gora stupaju u rat, a za njima i pravoslavna Rusija
1878. mir u San Stefanu - predvidjena autonomija za BiH
1878. Berlinski kongres, BiH pod austrijskim protektoratom, kraj ustanka, okupacija BiH koju vode generali Hrvati (*J. Filipovic i S. Jovanovic*). Otpor islamskog pucanstva, u ratu poginulo preko tisucu Hrvata
1879. uredjena Zemaljska vlada za BiH u Sarajevu
1881. obnovljena katolicka crkvena uprava za BiH, Sarajevo - mitropolija, Banja Luka i Mostar - biskupije
1884. mostarski franjevci pokrenuli list “Glas Hercegovca” koji istupa protiv bosnjackog jezika i isto takve narodnosti
1902. Hrvati BiH osnovali svoje kulturno - prosvjetno drustvo “Napredak”
1907. Hrvati u BiH utemeljili Hrvatsku narodnu zajednicu
1908. Austrija proklamira aneksiju BiH, Srbija prijeti ratom
1910. BiH dobiva svoj Ustav i Sabor - agrarni pokret
1914. teroristicka organizacija Mlada Bosna ubija u Sarajevu nadvojvodu *Franju Ferdinanda*. Ultimatum Srbiji i rat. Pocetak I. svjetskog rata
1914. uz Drinu se vodi rat u kome sudjeluju brojni Hrvati, muslimani i Srbi (pravoslavni) iz Hrvatske i BiH
1917. Hrvati, Slovenci, izglasavaju u Becu tzv. Majsku deklaraciju s kojom zahtijevaju federalisticko uredjenje za sve juznoslavenski narode u Monarhiji (i za BiH)
1918. slom Austro - Ugarske, prestanak njene uprave u Hrvatskoj i BiH
1918. osnivanje narodnih vijeca u Hrvatskoj, BiH i drugim zemljama, zajednicko Narodno vijece u Zagrebu, Drzava Slovenaca, Hrvata i Srba u kojoj je i BiH
1918. 1. prosinca, u Beogradu se proglasava ujedinjenje i nova Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS). U njoj su sve juznoslavenske zemlje u bivsoj Monarhiji, te Srbija i Crna Gora
1921. u Beogradu se izglasava tzv. Vidovdanski ustav bez sudjelovanja Hrvata, a uz potporu Jugoslavenske muslimanske organizacije i njenog vodje M. *Spaha* i tako omogucava *Pasicu* da “progura” centralisticki ustav koji je najvise pogodio nesrpske krajeve pa i BiH
1929. kralj Aleksandar *Karadjordjevic* proglasava diktaturu, a Kraljevinu SHS Jugoslavijom. Podjela zemlje na banovine koje razbijaju hrvatske i bosanskohercegovacke povijesne teritorije
1934. u Marseillesu ubijen kralj *Aleksandar Karadjordjevic*
1937. Jugoslavija krece prema fasizmu
1937. cetnici organiziraju progone Hrvata, a uz brojne zrtve padaju
1937. u Senju i omladinci koji su dosli na koncert sarajevskog drustva “Trebevic”
1939. sporazum srbijanskih radikala i Hrvatske seljacke stranke

(*Cvetkovic - Macek*) i stvaranje Banovine Hrvatske u koji ulazi sredisnja i sjeveroistocna Bosna, te Hercegovina, osim istocne
1941. Jugoslavija pristupa Trojnom paktu, 27. 3. velikosrpski udar u Beogradu, 6. 4. napad Njemacke, Italije, Madjarske i Bugarske. Slom Jugoslavije
1941. 10. travnja, u Zagrebu proglasena Nezavisna Drzava Hrvatska (NDH) u koju je "saptom" usla i BiH
1941. 22. lipnja, pocinje partizanski ustanak u Hrvatskoj
1941. 27. srpnja, partizanski ustanak u BiH, cetnicki odredi u talijanskoj zoni, gradjanski rat
1942. u Zagrebu zasjeda neizabrani Drzavni sabor NDH (sa predstavnicima BiH)
1942. u BiH dolaze partizanske jedinice iz Srbije (II. i III. ofenziva)
1942. potkraj, partizanske jedinice organiziraju u Bihacu I. zasjedanje AVNOJ-a
1943. rujan - kapitulacija Italije
1943. na podrucju BiH vodjene tzv. IV. i V. ofenziva
1943. prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a u Mrkonjic - Gradu
1943. u Jajcu - odrzano II. zasjedanje AVNOJ-a, zacetak Druge Jugoslavije
1944. svibanj, desant na Drvar
1944. sporazum *Tito-Subasic* na otoku Visu, pokusaj legaliziranja nove jugoslavenske drzave
1945. ZAVNOBiH postaje Skupstina BiH - prva vlada
1945. od 8. do 15. svibnja "rat poslije rata". Englesko zapovjednistvo predaje hrvatske i druge jedinice Titovoj Jugoslavenskoj armiji, masovne likvidacije u Sloveniji i po "kriznom putu"
1945. trece zasjedanje AVNOJ-a u Beogradu, dirigirani izbori i proglas Federativne Narodne Republike Jugoslavije
1945.-1990. Narodna Republika BiH u okviru Jugoslavije
1946. "izglasani" ustavi Jugoslavije, (Republike Hrvatske i BiH)
1946. otvoren Univerzitet u Sarajevu
1946.-1947. grade se zeljeznicke pruge u BiH (Brcko - Banovici - Samac - Sarajevo)
1948. rezolucija Informibiroa, otpor Jugoslavije, progoni pristasa SSSR-a
1949. otvoren logor za komuniste na Golom otoku
1966. smijenjeno prosrpsko vodstvo u KPJ (A. Rankovic)
1966. pocela s radom Akademija nauka BiH
1970. usvojeni ustavni amandmani koji traze vise prava republika
1971. predsjednistvo SK Jugoslavije u Karadjordjevu ostro obracunava s "pojavama nacionalizma" u SK Hrvatske
1974. donesen novi Ustav SFR Jugoslavije s kojim se Republike priznaju drzavama s pravom odcjepljenja
1980. umire Josip *Broz Tito*
1984. Zimska olimpijada u Sarajevu
1990. 20. sijecnja, na XIV. kongresu SK Jugoslavije doslo do raspada te organizacije prema nacionalnom kljucu
1990. u Hrvatskoj i BiH osnivaju se i registriraju prve gradjanske politicke stranke
1990. prvi demokratski izbori u BiH, pobjede nacionalnih stranaka, Stranke demokratske akcije (Muslimani), Srpske demokratske stranke i Hrvatske demokratske zajednice
1991. vodstvo BiH se drzi nezainteresirano tvrdeci kako to nije "njihov rat"
1991., listopad, Srbi napadaju i unistavaju hrvatsko selo Ravno u istocnoj Hercegovini
1992. 7. travnja, priznata BiH kao drzava
1992. Srbi u BiH proglasavaju u kolovozu Republiku Srpsku
1992. travanj, pocinje velikosrpska agresija na BiH
1993. sukobi pa rat Muslimana i Hrvata u BiH

1994. 18. ozujka, smirivanje sukoba i ugovor u Washingtonu
1995. blokada Bihaca
1995. hrvatska vojska sporazumno prelazi granicu BiH i oslobadja Drvar, Jajce, itd.
1995. 12. srpnja, pad Srebrenice i pokolj Muslimana-Bosnjaka
1995. kolovoz, u akciji “Oluja” HV deblokira Bihac i bratimi se s bosnjackim jedinicama, medju kojima su se borili i Hrvati
1995. 21. studenog, u Daytonu, SAD, potpisan mir u BiH koji su parafirali dr. Franjo *Tudjman* i Alija *Izetbegovic*, a kao svjedoci supotpisali su ga predstavnici SAD-a, UN-a, Rusije, te zemlje kontaktne skupine (Francuska, Njemacka, Velika Britanija)
1995. 14. prosinca, u Parizu, u Elizejskoj palaci, su predstavnici Hrvata, Srba i Bosnjaka-Muslimana (dr. Tudjman, Milosevic, Izetbegovic) potpisali Opci okvirni sporazum o BiH koji je bio pripremljen i parafiran u Daytonu 21. studenoga 1995.
1995. 20. prosinca, u BiH je provedbu mirovnog sporazuma iz Daytona i Pariza umjesto UNPROFOR-a 20. prosinca 1995. preuzeo IFOR (medjunarodne snage). BiH je podijeljena na cetiri sektora (britanski, americki, francuski te europski (RRF - europske snage za brzo djelovanje.)
1996. 4. sijecnja, u Sarajevu su se sastali predsjednik Republike Hrvatske dr. F. *Tudjman* i predsjednik BiH A. *Izetbegovic*, posjetili sjednicu Zajednickog vijeca za suradnju Hrvatske i BiH i dogovorili daljnje korake za suradnju i jacanje Federacije BiH
1996. 13. sijecnja, BiH i Hrvatsku posjetio americki predsjednik Bill *Clinton*
1996. 1. ozujka, u BiH proslavljen *Dan neovisnosti* kao spomen na Referendum iz 1992. kad je s 64 posto glasova odluceno da se ta drzava odvaja od bivse Jugoslavije
1996. 21. ozujka, Sarajevo je u skladu s Daytonskim sporazumom uslo u sastav Federacije BiH. Izvrseno je razgranicenje Federacije i Republike Srpske
1996. 1. travnja, u Haag je na medjunarodni sud otputovao dobrovoljno hrvatski general Tihomir *Blaskic*, zapovjednik obrane srednje Bosne
1996. 11. svibnja, u Zagrebu je potpisan sporazum izmedju Republike Hrvatske i BiH o otvaranju luke *Ploce* i slobodnom prolazu kroz *Neum*, sto je dio dogovora koji je postignut u Washingtonu i Daytonu
1996. 30. lipnja, Radovan *Karadzic* odstupio je s mjesta predsjednika Republike Srpske u BiH
1996. 14 kolovoza, predsjednici Hrvatske i BiH, F. *Tudjman* i A. *Izetbegovic* potpisali su u Zenevi *Zajednicku izjavu* kojom prihvacaju provodjenje Washingtonskih i Daytonskih sporazuma
1996. 18. rujna, u BiH je izabrano novo *Predsjednistvo BiH* kome je na celu A. *Izetbegovic*, a clanovi K. *Zubak* i M. *Krajisnik*
1996. 1. listopada, sastanak Predsjednistva BiH zbog neslaganja odrzan je u privatnog gostionici “Saraj” na razmedju Sarajeva i Pala (srediste Republike Srpske) i imao je stoga nesluzben znacaj
1997. 2. ozujka, u Beogradu su potpisali sporazum o posebnim odnosima *srpskog entiteta* u BiH (koga je zastupao M. *Krajisnik* i *SR Jugoslavije* (Z. Lilic). A. *Izetbegovic* je to ocijenio kao mijesanje u unutarnje poslove BiH i nepostivanje Daytonskog sporazuma
1977. 13. travnja, *papa Ivan Pavao II.*, svjetski putnik i mirotvorac je poslije Hrvatske (ujesen 1994.) dosao u pastirski pohod BiH. Pozdravili su ga u Zemaljskom muzeju clanovi trojnog Predsjednistva a na stadionu “Kosevo” vise od 50 tisuca ljudi, uglavnom katolika - Hrvata
1997. 9. lipnja, ministar vanjskih poslova BiH Jadranko *Prlic* izjavio je kako je Mostar posljednji multietnicki grad u BiH u kome zive podjednako dva naroda (Hrvati i Bosnjaci) dok se Sarajevo umjesto multietnickog pretvorilo u muslimanski grad
1997. 7. srpnja, u Mostaru umro, a pokopan je u Grudama 9. srpnja mr.

Mate *Boban*, utemeljitelj i predsjednik Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, Hrvatskog vijeca obrane te predsjednik Hrvatske demokratske zajednice BiH

1997. 6. kolovoza, odrzan sastanak predstavnika *Republike Hrvatske, BiH i Federacije BiH* (F. Tudjman, A. Izetbegovic i Vladimir Soljic) gdje je razmotreno provodjenje Washingtonskih i Daytonskih dogovora, razvijanje daljnje suradnje i poboljsanje medjusobnih odnosa

1997. rujan, hrvatsko je vodstvo HDZ-a BiH dalo izjavu kako nece sudjelovati na skorim izborima, ako se ne sprijeci pripremani *izborni inzenjering* medjunarodnih snaga koji ide zatim da se oslabi i razbije hrvatski nacionalni korpus u BiH koji je u vecini uz HDZ. Tu je odluku 12. rujna poslije razgovora s C. Westendorpom i J. Kleinom podrzao i predsjednik Republike Hrvatske dr. F. Tudjman

1997. 6. listopada, iz Splita je odletjelo 10 Hrvata iz sredisnje Bosne na sudjenje u Haag. Otisli su dragovoljno, jer im je obecano brzo i pravedno sudjenje, ali...?

1997. 21. listopada, Hrvatska je najavila da ce uskoro izaci s razradjenim prijedlogom o *Posebnim odnosima* s BiH, a nesto prije (8. listopada) je odbila bosnjacki prijedlog da se *luka Ploce* iznajmi BiH na 99 godina i postane njihov Hong-Kong

1997. 5. studenog, Hrvatska je dala tekst *Sporazuma o posebnim odnosima* sa *Federacijom BiH* koga su poduprli dvojica clanova Predsjednistva BiH (Zubak i Krajisnik), a otklonio jedan (A. Izetbegovic)

1997. 10. prosinca, *Konferencija u Bonnu* koju je odrzalo vijece za provedbu mira u BiH dalo je *visokom predstavniku* Carlosu *Westendorpu* ovlastenje *protektora u BiH*. On je dobio pravo raspustanja svih paradrzavnih institucija i nametanje rjesenja ako se tri strane ne sloze, a to je gotovo uvijek tako i bilo

1997. 25. prosinca, u Mostaru su objavljeni rezultati istrage o podmetnutoj bombi 17./18. rujna 1997. koja je ozlijedila tesko 29 osoba i unistila 56 stanova. To su ucinili *islamski teroristi* iz stranih zemalja, a ne, kako su tvrdili neki bosnjacki vodje (H. Silajdzic), Hrvati, toboze sami sebi?

1998. 16. i 17. svibnja, na *Saboru HDZ-a BiH* u *Mostaru* doslo je prvi put do raskola medju vodstvom. Za novog predsjednika izabran je Ante *Jelavic*, a Kresimir *Zubak* i njegovi pristase istupili su iz Stranke i uskoro utemeljili *Novu hrvatsku inicijativu (NHI)* kao novu stranku

1998. lipanj, donio je protektor C. *Westendorp u BiH* nekoliko neopozivih odluka, npr. uveo je kao *monetu konvertibilnu marku*, nacionalnu *putovnicu, zastavu i registarske plocice za automobile*

1998. 12., 13. lipnja, u BiH su odrzani novi izbori koji su potvrdili opcepoznatu istinu: BiH je drzava triju naroda u kojoj dominiraju nacionalne stranke koje su to potvrdile i na izborima unatoc nastojanju protektorske uprave da ih razvlasti u korist multinacionalnih ili nadnacionalnih stranaka

1998. 22. studenog, u Zagrebu je izmedju Republike Hrvatske te Federacije Bosne i Hercegovine potpisan *Sporazum o posebnim odnosima*

Povratak na sadrzaj

vijesti

Kratka politicka i kulturna povijest Bosne i Hercegovine

Biljeska o piscu

Dr. Dragutin Pavlicevic

Dragutin Pavlicevic rodjen je 1932. u Luci Krmpotskoj kraj Novog Vinodolskog. Osnovnu skolu zavrsio u Pleternici, gimnaziju u Pozegi, studij povijesti i hrvatskog jezika na Visoj pedagoskoj u Zagrebu, te studij povijesti u Beogradu. Magistrirao je 1970. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu gdje je 1976. i doktorirao s temom Narodni pokret 1883. u Hrvatskoj. Bio je na usavrsavanju u Austriji, Njemackoj i Slovackoj. Predavao je na osnovnoj skoli, gimnaziji, Pedagoskoj akademiji u Petrinji i Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 1970. do 1976. bio je urednik povijesti u "Skolskoj knjizi" u Zagrebu, a otada do 1997. djelovao je kao znanstvenik u Institutu (Zavodu) za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Sada je znanstveni savjetnik na Institutu drustvenih znanosti "Ivo Pilar" u Zagrebu gdje je i predsjednik Upravnog vijeca. Na Hrvatskim studijima predavao je kolegije strategija hrvatske nacionalne integracije i Hrvatske pravne i politicke institucije i bio clan vise povjerenstava za obranu magistarskih i doktorskih radova na Filozofskim fakultetima u Zagrebu i Zadru. Objavljivao je radove iz novije hrvatske povijesti 19. i 20. st., iz gospodarske povijesti Hrvatske, povijesti Vojne krajine, o hrvatskoj dijaspori, o zavicajnoj povijesti Slavonije, a napisao je i vise udzbenika povijesti za osnovnu, srednju skolu i gimnaziju, te prvu sintezu cjelokupne povijesti Hrvatske u Republici Hrvatskoj (1994.). Objavio je brojne rasprave i clanke, te knjige: Na vratima Pozeske doline, Pozega 1961., Narodni pokret 1883. u Hrvatskoj, Zagreb, 1980., Hrvatske kucne zadruge I., Zagreb 1989. (nagrada B. Kasic), Moravski Hrvati, Zagreb 1994., Povijest Hrvatske, Zagreb 1994., a uredio je i suradjivao u knjigama: Vojna krajina, Zagreb 1984., Dnevnik M. Vrhovca, Zagreb, 1987., Pod Okicem, Zagreb, 1993., Krbavska bitka i njezine posljedice, Zagreb 1998. i Politicki spisi I. Mazuranica, Zagreb, 1999. godine.

Povratak na sadrzaj